

**УПОВНОВАЖЕНА
ОСВІТА
В
ЗАПИТАННЯХ
І
ВІДПОВІДЯХ**

Чому проект називається «Уповноважена освіта»?

«Уповноваження» - це старий термін з новим змістом. Означення «уповноважений» чи «уповноважена» вживається в наступних словосполученнях - «уповноважений амбасадор», «уповноважена з прав людини», тощо. Це означає, що ця людина має «повні важелі» для презентації своєї країни за кордоном або в питаннях захисту прав людини. Безумовно, ті «повні важелі» обмежені, але це обмеження є проявом внутрішньої сили, а не безсилля.

За аналогією, кожна людина має повні права («повні важелі») на повну самореалізацію, самопрезентацію незалежно від ... (читаємо далі будь-який міжнародний документ чи, наприклад, нашу Конституцію) «раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань», тощо. А ми ще додаємо - від віку, бо думка і позиція кожної дитини так само цінна і заслуговує на повагу.

Що таке «уповноважена освіта»?

В усьому світі шкільна освіта базується на педагогіці відмінностей або розбіжностей. Така освіта спрямована на те, щоб більше підкреслити існуючі соціальні відмінності між хлопцями та дівчатами між чоловіками та жінками, ніж знайти подібність, яка могла б усунути такі розбіжності.

Така педагогіка починається вдома та підтримується всім суспільством. Батьки виховують дівчат відмінно від хлопців, бо батьки, родичі, сусіди сприймають дівчат радикально відмінно від хлопців. Ця відмінність базується не на фізіологічних відмінностях, а на соціалізованих, які підмінюють фізіологічні. Подивіться в переважну кількість читанок для самих молодших класів - «Мама мила раму» - соціалізація згідно «жіночих» і «чоловічих» ролей продовжується з перших шкільних кроків. Так, продовжується, бо починається вона з народженням особи жіночої чи чоловічої статі.

Очевидно, що дівчата відмінні від хлопців біологічно. Така відмінність, психологічна чи фізична, відображає різницю між статями, жіночою та чоловічою. Роль жінки природно пов'язана з вагітністю, народженням дитини та годуванням немовляти.

Однак, статеві ролі це не те ж саме, що й гендерні ролі. Гендер відповідає різниці між чоловіками та жінками, яка базується на соціо-культурних засадах та знаходиться далеко за фізичними відмінностями. В суспільстві жінки мають тенденцію виконувати ролі та норми, що відрізняються від ролей, що виконуються чоловіками.

Чому потрібна уповноважена освіта?

Педагогіка уповноваження дає дівчатам обізнаність щодо їхнього потенціалу, а також можливість повністю реалізувати їхні таланти. Педагогіка

уповноваження водночас змінює хлопців, їхнє ставлення та оцінки, робить їх соціально відповідальнішими.

Зрештою педагогіка уповноваження готує дівчат та хлопців для ролей взаємної підтримки, громадської активності та державного будівництва на засадах саме партнерської моделі стосунків.

«Рівність є життєвою потребою людської душі. Вона полягає у визнанні - публічному, загальному, справжньому, реально вираженому настановами та звичаями, що всіх людей належить однаково поважати та шанувати, оскільки повага притаманна людині як такій і не має жодних ступенів.

Отже, неминучі відмінності між людьми ніяким чином не повинні означати відмінності у мірі пошани.»¹

Коли було розпочато «Уповноважену освіту»?

У 1996 році в трьох містах України - Києві, Сімферополі, Ужгороді.

Хто здійснює проект «Уповноважена освіта»?

Ініціатором проекту був Інформаційно-консультативний жіночий центр разом з трьома жіночими громадськими організаціями - центром «Жіноча ініціатива» (Сімферополь), Жіночим консультативним центром Закарпаття (Ужгород), центром «Спадщина» (Київ). 1997 року цими та іншими організаціями було створено Всеукраїнську асоціацію уповноваженої освіти і комунікації.

Методологія та підхід уповноваженої освіти отримали позитивні відгуки Інституту підвищення кваліфікації провідних працівників освіти Міністерства освіти України та учбових закладів, в яких було впроваджено програму.

Багато організацій та ініціаторок цього виховання здійснюють реалізацію уповноваженої освіти на місцях на громадських засадах.

Які наслідки має впровадження уповноваженої освіти?

По закінченні пілотного проекту самими учасницями та учасниками даного проекту було створено незалежні молодіжні організації, сферою діяльності яких стало прагнення гендерної рівності в суспільстві.

Уповноважене виховання надасть можливість дівчатам посісти гідне місце, насамперед, в школі, вдома, а пізніше в суспільстві.

Уповноважене виховання надасть також нові можливості для збільшення доходів та заробітної плати жінок, посилюючи таким чином їх роль в соціо-економічному розвитку.

Підвищення ролі жінки, зміна її ролі сприятиме зміні суспільства в цілому. Ми станемо жити в новому, менш агресивному, стабільнішому світі - це те, чого так потребує сьогодні людство.

¹ С.Вейль «Укорінення» «Д.Л.» Київ. 1998, стор.

Отже, краща освіта для дівчат зробить світ кращим для всіх.

Уповноважена освіта дуже важлива і для хлопців - вона робить їх соціально відповідальнішими, комунікативнішими, менш агресивними.

Нині ми маємо вісім молодих тренерів-хлопців, які пройшли вишкіл на тренінгу для тренерів і можуть самі впроваджувати ідеї гендерної рівності для своїх ровесників.

Рівно чотири роки тому лише декілька жінок пройшли перший в своєму житті тренінг для тренерів, який перетворився нині в тренерську школу. Навчання згідно цієї методики пройшли в Україні за цей час близько семи тисяч осіб.

Безумовно, в масштабах країни - це струмок, проте всі повноводні ріки починаються саме із струмка.

Хто може стати тренером з уповноваженої освіти?

Багато, щоб майбутні тренери мали гуманітарну освіту і були недомінаторними в стосунках з іншими.

Багато, щоб майбутні тренери могли (але не обмежувалися):

- добре справлятися із складнощами, властивими цій діяльності;
- вкладати значні зусилля в свій розвиток;
- експериментувати з новими ідеями, випробовуючи;
- розуміти і сприймати засадничі принципи ненасильницького недомінаторного підходу;
- турбуватися про своє здоров'я;
- просити, приймати і сприймати висловлення інших про свої підходи до життя і роботи;
- вміти визначати, ідентифікувати і описувати свої життєві цілі і завдання;
- мати значний потенціал для подальшого навчання і розвитку;
- мати систематизований підхід до вирішення проблем;
- знаходити задоволення в змінах;
- регулярно переглядати цілі своєї діяльності;
- розуміти засадничі принципи розвитку ефективності роботи груп;
- ефективно розподіляти свій час;
- постійно прагнути нового досвіду;
- вірити в можливість змін стосунків людей одне до одного, до себе, до своєї роботи;
- працювати над створенням атмосфери відкритості і довіри в групах;
- добре складати плани;
- відчувати для себе важливість почуття успіху;
- регулярно оцінювати свою роботу і успіхи;
- заохочувати тих, хто працює поруч;
- спокійно ставитися до своїх помилок, не впадаючи у відчай;
-

Які принципи підготовки тренерів з уповноваженої освіти?

Підготовка тренерів базується на безперервному навчанні.

Спочатку людина, бажаючи в майбутньому стати тренером, має пройти тренінг на одну з тем (блоків) програми. Це може бути також тренінг-презентація з елементами різних блоків.

Після такого тренінгу ця людина має висловити своє бажання бути тренером і подати заявку на проходження тренінгу для тренерів.

Тренінги для тренерів потребують більших людських зусиль, часу, коштів, тому вони відбуваються набагато рідше, ніж звичайні тренінги.

Пройшовши тренінг для тренерів, людина може починати працювати в парі з тренерами, які мають більше досвіду і навичок. Ми називаємо їх, як правило, старшими тренерами.

Час від часу для всіх тренерів, незалежно від тривалості і обсягу їх досвіду, проводяться тренінги підвищення кваліфікації. На таких тренінгах обговорюються різноманітні проблеми, які виникають під час проведення тренінгів; вивчаються нові вправи; вносяться корективи до існуючих.

Неможливо отримати звання тренера один раз і назавжди. Тренером можна і треба становитися все життя. Це важка і тривала робота, насамперед, над собою.

В одних аудиторіях слід намагатися говорити найпростішими словами і висловами, бо інакше наші намагання будуть мало зрозумілими. В інших - від тренера чекають високого інтелектуального розвитку. І в обох - треба почуватися природно. Бо штучність дуже швидко відчувається групою.

Постійної роботи над собою вимагає також перетворення декларування наших основних правил в щоденне життя і поведінку.

Дорогу долають ті, що нею йдуть, а на дорозі цій стільки цікавих, корисних і незабутніх зустрічей!

Які критерії оцінки впровадження проекту можна використовувати?

- Кількість навчальних закладів, в яких поширюється уповноважена освіта;
- Впровадження курсу в альтернативну програму;
- Кількість задіяних в проекті учнів зі співвідношенням за статтю;
- Відстеження наслідків впливу уповноваженої освіти;
- Адекватне висвітлення проекту в засобах масової інформації;
- Збільшення кількості молодих тренерів;
- Створення і участь в молодіжних організаціях;
- Зростання кількості тренерів-чоловіків;

- Офіційні відгуки;
- Кількість заявок на впровадження курсу;
- Вплив на зміни в законодавстві;
- Розробка і випуск методичних матеріалів;
- Участь вчених, педагогів, науковців і науковок в реалізації проекту і його дослідженнях;
- Підготовка молодих лідерів;
- Зацікавлення державних освітніх установ;
- Збільшення кількості пілотних майданчиків;
- Створення і реалізація супутніх проектів;
- Введення ідей уповноваженої освіти до навчального процесу вищої школи;
- Спрямування проекту на маргінальні групи;
- Залучення гендерно-чуйних вчителів і вчительок до реалізації проекту;
- Кількість чоловіків - ініціаторів уповноваженої освіти;
- Створення молодіжних організацій, які працюють в руслі уповноваженої освіти;
- Залучення до проекту батьків учнів.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КУРСУ «УПОВНОВАЖЕНА ОСВІТА»

Наше навчання базується на філософії та етиці ненасильства.

Ненасильство – це ідеал, якого слід прагнути. Ми маємо усвідомити, що стовідсоткового ненасильства не існує. Наші наміри використовувати систему ненасильства не передбачає, що ми завжди будемо реагувати і вчиняти виключно ненасильницькі. Не йдеться також про те, що ми ніколи не будемо повертатися до старої системи. Ненасильницька поведінка означає, що ми постійно будемо прагнути ненасильства, але це не говорить про те, що нам завжди супутнім буде успіх.

Коли ми захищаємо себе, нападаючи на когось, цей захист відбувається за рахунок цієї людини.

Коріння насильства закладені в нас глибоко внаслідок:

- ◆ Інстинкту самозбереження (але він може слугувати і як коріння насильства)
- ◆ Системи освіти, базованої на головній моделі стосунків **“СИЛА – безсилля”** («виграти - програти», «перемога - поразка», «Перемогти за будь-яку ціну», «Мета виправдовує засоби» тощо)

Як ставитися до думки, що одна з статей (а саме жіноча) менше схильна до насильства? Світова статистика, наче, це підтверджує, бо від 95 до 97% насильників – чоловіки. Проте не слід бути відразу дуже категоричними. Не будемо забувати про силу і вплив соціальних ролей на формування і одних, і других. Якщо ми шукатимемо причину різного ставлення до цієї проблеми в соціокультурних аспектах, то неодмінно прийдемо до висновку, що в, так званій, “жіночій” і “чоловічій” освіті увага приділяється різним аспектам. Мова не йде про роздільну освіту, а лише про акценти в освіті дівчаток і хлопчаків.

В “чоловічій” освіті основний наголос робиться на отриманні навичок позитивного самоствердження. Імідж, який намагаються придати хлопчику, складається з того, що він має бути жорстким, сміливим, самовпевненим, повинен вміти захищати свою родину, дружину, мати. Враховуючи це, ми сприймаємо егоїзм, натиск та інші негативні риси характеру хлопчика більш спокійно, ніж в дівчаток. Тому чоловіки часто відчують складнощі і більш зрілому віці у випадках, коли слід бути “слабким”, висловлювати почуття (наприклад, заплакати) або сумнів.

Також слід додати, що в “чоловічій” освіті дається більше моделей помітного фізичного насильства, більш прямого насильства, наприклад, навчання різним видам бойового мистецтва замість навчання мистецтву ведення діалогу.

В “жіночій” освіті акцент робиться на набуття навичок спілкування. “Справжня дівчина” повинна вміти слухати, бути м’якою, податливою. Вона також не повинна самостверджуватися, кидатися у вічі, їй слід поводитися так, як цього хочуть інші, бути красивою, доступною для інших, альтруїсткою. Від дівчат чекають уваги, виконавчої дисципліни, підтримки, ніж розвитку своїх ідей, лідерства.

До “жіночої” освіти долучають більше моделей незримого, непрямого насильства. Наприклад, вдарити, штовхнути вважається не дуже жіночим, а познуватися з колежанки у словесній формі, наприклад, плітками – “дуже жіноче”.

Хоча останнім часом багато чого змінилося в порівнянні з минулим, проте ми до сих пір можемо знайти перераховані вище моделі виховання.

Тому шляхи до ненасильства в чоловіків і жінок можуть мати дещо інші акценти.

ДЛЯ ЧОЛОВІКІВ: більший розвиток комунікативних навичок.

ДЛЯ ЖІНОК: робота над формуванням позитивної самооцінки.

Розвиваючи уповноважену освіту, не слід боятися, що авторитарна освіта поступиться місцем хаосу і вседозволу. Ненасильницька освіта так саме далека від антиавторитарної, так званої “вільної” освіти (де дитина часто перетворюється на головну особу), так і від авторитарної (де головна особа – доросла людина). Ненасильницька освіта існує як **третій шлях**.

Ідеї навчання багато в чому зобов'язані існуванням ідеям бразильського вихователя Паоло Фрейре:

- Освіта ґрунтується на “банківському” підході, який вважає, що інформація зберігається в пасивних куточках пам'яті; звільнюючи її, освіта повинна допомогти ставити правильні питання та надавати можливість будувати схеми для їх активного вирішення.
- Освіта повинна спиратися на потреби людей та на їх життєвому досвіді.
- Освітній процес є процесом обміну та діалогу чи відображення та дії.

Цей підхід базується на переконанні, що люди ефективніше вчаться, коли цінується їхнє власне знання та спроможність щось зробити, а також, коли вони здатні поділитися та проаналізувати власний досвід в комфортному для них середовищі. Під час підготовки до тренінгу та в процесі його проведення, його зміст повинен відповідати потребам учасників і учасниць та бути прийнятним для їхнього життя та досвіду.

«Людина має коріння через реальну, активну та природну участь в існуванні спільноти, яка зберігає живими деякі скарби минулого й деякі передчуття майбутнього.»²

Одним із засновників подібного напрямку в навчанні, педагогіці, освіті і дослідженнях став Курт Левін, який в 30-ті роки втік від нацистів з Німеччини до Сполучених Штатів Америки. Він ввів назву «дослідження уповноважуючого типу в процесі втручання». Такі дослідження є формою рефлексивної практики, яка перетворюється в «культуральну інновацію».³ В нашому випадку прикладом таких інновацій можна назвати спосіб пропозиції і прийняття правил групою, зміна деяких вправ (наприклад, «Можливо втекти»), зміна назв вправ і цілих блоків, потреба деролізації після рольових ігор тощо.

² Там же, стор.

³ Elliott, J. (1991) *Action Research for Educational Change*. Buckingham, Open University Press.

Для поліпшення освітньої практики необхідно об'єднати в методологічну схему дослідження за активною участю всіх, набутки демократичної практики, організаційні зміни, груповий процес і рефлексивну практику.⁴

Дослідження в процесі втручання відповідає також «раціональному соціальному менеджменту», що є формою дослідження, яке може «одружити» експериментальний підхід соціальної науки з соціальною дією у відповідь на найважливіші соціальні проблеми сьогодення.⁵ Раціональний соціальний менеджмент відбувається спіральними кроками, кожний з яких складається з циклу планування, дії і знаходження фактів щодо результатів цієї дії.

Основна мета дослідження в дії (або втручанні) у встановленні умов, за якими самовідображення можливе якнайкраще: умови, за якими цілі і потреби можуть бути перевірені, а практика прийнятна стратегічно і експериментально, а самі практики можуть організувати процес так, щоб мисляча громада робила внесок в поліпшення її праці і її розуміння цього.

Дослідження в процесі втручання має сім характеристик:

- освітній процес для всіх;
- особи розглядаються як члени групи, а не як індивідууми;
- зміни в процесі роботи;
- надання повноважень;
- циклічність;
- співпраця;
- партисіпаторність.

Кожний цикл складається з семи етапів:

- визначення проблеми;
- з'ясування питань, що можуть виникнути під час дослідження;
- визначення альтернатив;
- визначення того, на що спрямоване дослідження;
- представлення інновації;
- впровадження інновації;
- моніторинг і оцінка;
- як наступний віток - досвід проблеми і її пере-визначення;
- ...

Порівняння з цим дослідженням, безумовно, не означає, що весь процес уповноваженої освіти і є процесом дослідження. Але вони дуже близькі за підходами і методами, і використання такого дослідження із залученням елементів якісного і кількісного досліджень доцільне і прийнятне у випадках,

⁴ McNiff, J. (1988) *Action Research: Principles and Practice*. London: Macmillan.

⁵ Kemmis, S. et al., *The Action Research Reader*, 2nd edition. Australia, Deakin University Press.

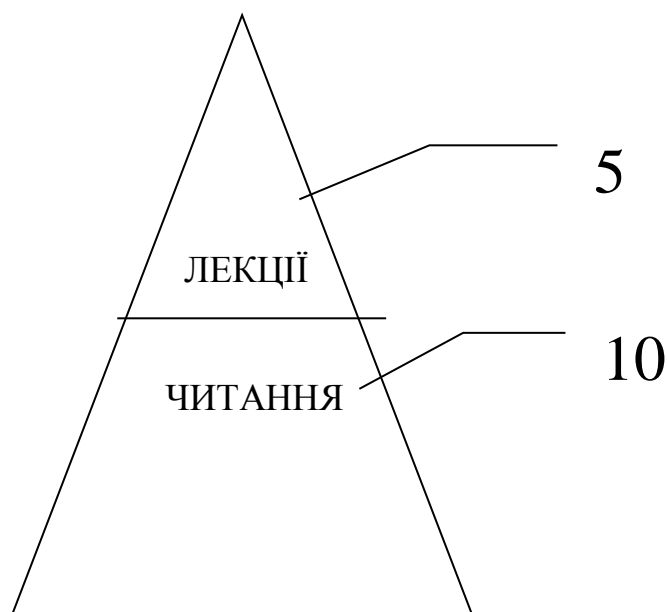
коли є бажання глибше визначити вплив програми на тих, хто в нього заангажовані.

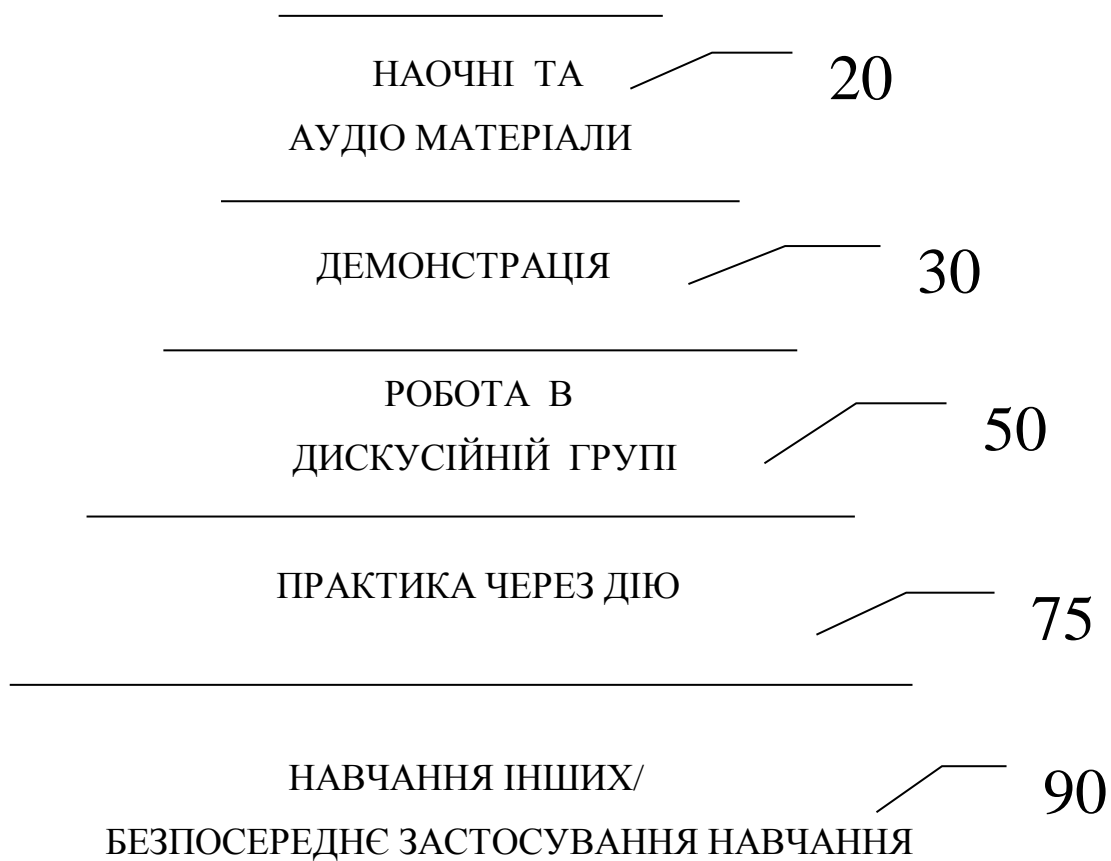
Один з основних принципів навчання: практика через дію, навчання досвідом.

Люди успішніше навчаються чомусь, якщо вони водночас активні учасниці й учасники цього процесу. Курс використовує велику кількість різноманітних технік, вправ та ігор для залучення до процесу аналізу та відображення власного досвіду. Матеріали побудовані таким чином, що вивчена теорія та схема відразу ж закріплюється через практичні вправи. Навчання досвідом означає, що всередині групи кожний і кожна має можливість поділитися своїм знанням та проблемами з іншими, а також попрацювати разом для пошуку рішення. Це означає також, що формування в групі атмосфери довіри дуже важливо для досягнення успіху всього процесу.

ПИРАМИДА НАВЧАННЯ

Приблизний процент засвоєння

ТЕХНІКИ ПРОВЕДЕННЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАНЯТЬ

Презентація та “криголами” - короткі вправи, призначені розпочинати заняття. Вони допомагають учасницям та учасникам розслабитися, познайомитися та створити атмосферу довіри в групі. Вони мають заохочувати до участі та взаємної підтримки. В процесі навчання ви зможете створювати й нові види таких вправ, але, безумовно, матимете якісь улюблені. Ми пропонуємо лише кілька для ініціації творчості тренерів.

Важливо підібрати такі “криголами”, які найбільше до вподоби групі, а також такі, які ближче відповідають темі кожного заняття.

“Мозковий штурм”: мета “мозкового штурму” чи “мозкової атаки” в тому, щоби зібрати якомога більше ідей щодо специфічних проблем від усіх учасників та учасниць занять протягом обмеженого періоду часу шляхом розгальмування. Після презентації проблеми групі, запросіть усіх називати ідеї, коментарі, асоціації, фрази чи слова, пов’язані з цією проблемою. Запишіть усі пропозиції на дошці чи на великому аркуші паперу в порядку їх виголошення без зауважень, коментарів чи запитань. Присутні не мають також коментувати пропозиції інших. Учасники та учасниці мають відчувати, що те, що вони говорять, не оцінюється й не засуджується. Перелік ідей пізніше використовується в подальшій роботі, яка може проходити у формі дискусії із розподілом пропозицій по категоріях з відкиданням одних та наданням переваги іншим. “Мозковий штурм” може бути добрим початком роботи над новою проблемою чи темою.

Варіації мозкового штурму називають “мережа” чи “кульки”. Тут пускове слово пишеться в “кульці” в центрі сторінки. Коли обговорюються споріднені проблеми, вони записуються на папері, показуючи зв’язок. Водночас мозковий штурм “вільного” типу дає можливість за дуже короткий період (три - п’ять хвилин) записати ідеї, які виникли. Обидва методи мають на меті заохочувати вільний вислів ідей та відчуття відсутності цензурних обмежень.

Дискусія в групі: загальновідомий метод, який застосовується, як правило, в комбінації з іншими видами технік. Дискусія у великій групі корисна для вивчення досвіду всіх членів та надання можливості всім присутнім зробити відповідні висновки. Тренери повинні заохочувати всіх до рівної участі та дискусії.

Обговорення великою групою: це є навчальний метод, коли вся група обговорює ідеї чи події, що стосуються якоїсь певної теми. Обговорення буде побудоване навколо запланованих або імпровізованих тем.

- Ключем до ефективності обговорення великою групою є те, як тренер ставить запитання. Уникайте закритих запитань, тобто таких, на які можна відповісти коротко або “так”, “ні”. Вживайте запитання, які починаються з “як”, “чому”, “який”. Заохочуйте всіх учасниць та учасників до висловлення своїх ідей.
- Те, як тренер реагує на запитання та коментарі, є вирішальним у створенні навчальної атмосфери. Демонструйте увагу до всіх, дякуючи кожній та кожному за запитання та висловлювання. Це стимулюватиме присутніх продовжувати ділитися цінною інформацією, яку в іншому випадку вони відкинули б як нудну, нетипову, недоцільну та зайву.

- Не дозволяйте будь-кому домінувати над великою групою під час дискусії. Обмежити цей індивідуальний внесок можна, сказавши: “А тепер давайте послухаємо, що скаже хтось інший або інша”, або “я хотіла би чи хотів би, щоб усі мали можливість сказати своє слово”.

Більшість завдань здійснюються в малих групах або парах. Пояснюється це ще й тим, що гендерний тренінг пробуджує інколи такі почуття, що дитині їх краще висловити в невеличкій групі, бо в ній вона почувається безпечніше. Робота в малих групах дає також можливість заощаджувати час, бо зникає потреба вислухати кожну людину у великій групі.

Розподіл на групи може здійснюватися різними шляхами - постійні групи протягом уроку чи циклу уроків, різні групи для кожної вправи тощо.

Обговорення малою групою: в цій навчальній процедурі беруть участь четверо - шестеро осіб, які зібралися у невимушеній обстановці, щоб підняти питання, обговорити проблеми та те, що їх непокоїть; запропонувати вирішення проблем, які були підняті та оцінити ідеї. Ідеї можуть бути висловлені під час рольової гри або мозкового штурму.

- Невеликі групи дають ширші можливості для роботи, ніж великі. Використовуючи цю методику, можна кожній людині надати свободу вибрати свій власний ритм.
- Дискусії малими групами стимулюють роботу командою. Струмінь ідей допомагає слухачам та слухачкам бути корисними одне одному. Висловлення думок допомагає їм відчутти їхні власні ресурси та зміцнити їх.

Рольова гра: рольова гра, драма чи “удавання” імітує реальність призначенням ролей учасникам і учасницям та наданням їм можливості діяти “наче справді”. Кожна особа в рольовій грі має чітко знати ідею її ролі та мету рольової гри взагалі. Мета рольової гри - визначити ставлення до конкретної життєвої ситуації, набути досвіду шляхом гри: вона намагається допомогти навчитися через досвід та почуття. Рольова гра може також використовуватися для отримання конкретних навичок, наприклад, постановки гендерних проблем. Інколи присутні можуть розігрувати свої власні ситуації, в яких вони вже побували. В гендерних тренінгах рольова гра може стати в нагоді для того, щоби чоловіки відчували безпомічність та непомітність ситуації, в які часто потрапляють жінки, а також дати можливість жінкам наочно побачити та відчутти себе в їхніх гендерних ролях. Це може допомогти і жінкам побачити, що «чоловіче панування» має і свою зворотну сторону - неприйнятність для суспільства бачити чоловіків в ролі «розслаблення» - плачу, скарг тощо.

Рольова гра - це відносно “відкрита” техніка, яка дозволяє розвивати її залежно від навичок, особистого досвіду та конкретної ситуації в групі. Слова “рольова гра” можна замінити на “драму” чи “прогривання ситуації”.

Також дуже важливо дати групі “вийти з ролі” по закінченні вправи - сказати кілька слів про почуття, враження чи думки. Інакше є небезпека, що “актори” та інші присутні залишаться по закінченні з невідповідними думками або самооцінкою. Форма «деролізації» може бути різною, проте обов'язково треба попросити це зробити всіх, незалежно від того, яку роль вони грали і чи грали взагалі.

Закінчення речень: це надає можливість працювати над висловленням власних ідей, а пізніше обговорювати їх з іншими.

Анкетування: використовується для перевірки знань та оцінки процесу навчання.

Дослідження випадків: базуються на реальних випадках чи визначені як гіпотетичні, але такі, що базуються на реальних проблемах. Вони забезпечують матеріал, на якому учні практикуються у вивчених аналітичних навичках. Вони також стимулюють шукати набутки та помилки у своїй власній праці. Ця вправа повинна бути чітко спрямованою на конкретну проблему.

Керовані фантазії: тренер читає заготовлену фантазію чи така розвивається групою. Може використовуватися як для індивідуальної праці, так і для групової з метою виявлення думок і почуттів.

Творча праця: містить колажі, креслення, малювання, моделювання, складання пісень, поем, історій чи ігор. Може відбуватися як індивідуально, так і в групі з метою висловлення наявних проблем іншим шляхом. Важливо пам'ятати, що така форма - це рушій ідей, а не перевірка талантів малювати чи співати.

Коло: вправа, в якій кожний і кожна має можливість сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання чи говорячи про свою думку чи позицію. Кола корисні для швидкого моніторингу того, як група чи кожна людина окремо опанувала поданий матеріал. Але не на всі запитання і не вся група захоче відповідати вголос відверто. Для таких запитань можна роздати міні-анкети.

Ігри й розминки: корисні для послаблення монотонності, збільшення енергетичного рівня та заохочування до подальшої праці. Вони можуть також підвищити значення основного сенсу вправи легким і приємним шляхом.

Повчальне відвідування: може бути особливо корисним під час проведення довгого курсу для перерви в рутинному перебігу навчання, а також для того, щоби надати можливість втілити теорію в практику. Але ця вправа вимагає дуже ретельної підготовки; попередньої короткої сесії, на якій присутні

обговорюють проблеми, які вони досліджуватимуть під час відвідування. По закінченні відвідування слід також провести коротку зустріч-підсумок. В нашому випадку це може бути відвідування притулку (блок «На шляху до ненасильства»), арбітражного суду (блок «Успішне спілкування») тощо.

Організація навчання

- Ідеальна величина групи - близько 15 осіб і може коливатися від 12 до 25. При значному збільшенні затягуються усі справи; при значному зменшенні не створюється належна атмосфера.
- Проведення навчання розраховане на команду тренерів, або як їх інколи називають фасилітаторів (від англійського facilitator), тобто осіб, які полегшують роботу і спілкування. Прийнятна кількість - три, однак може бути й дві або чотири. Інколи приходить ся проводити заняття поодиночі. Це набагато складніше для тренера, бо може зашкодити динамічності проведення і створює перенавантаження для самого чи самої тренера. Одним з серединних рішень може бути залучення добровольців. Ними можуть стати ті люди, які в майбутньому самі хотіли би стати тренерами. Ця праця буде для них корисною в поступовому опануванні методик і підходів.
- Навчання сплановане таким чином, що його важливі заходи забезпечують динаміку функціонування групи та потрібний баланс. Курс складається з занять, які, в залежності від аудиторії, можна змінювати, однак кожне заняття повинно містити основні елементи: знайомство з розпорядком дня (щоб почути побажання), знайомство учасниць і учасників між собою, очікування, збори групи після кожної перерви, принаймні, одну гру (щоб збалансувати енергію та розважитися), оцінку занять (щоб відчувати думку групи).
- Підготовка розкладу - важливе завдання команди тренерів. Він розробляється на базі загальної схеми, проте, він гнучкий щодо певних вправ, гри та зібрань, що використовуються. Складаючи розклад, важливо пам'ятати потребу групи у створенні атмосфери довіри, а також організувати вправи, які б відображали динаміку групи. Треба пам'ятати, що спочатку люди потребують висловитися з приводу того, що вони очікують від семінару, а під кінець їм треба поділитися думками з приводу того, що вони дізналися про себе. Ми пропонуємо сталий розклад занять для цього курсу, щоби обговорити зміни (якщо вони потрібні) по його закінченні. Цей розклад базується на практиці більше як трьох років спільної праці над цією програмою близько 20 тренерів, тому його зміна потребує такої же уваги і ретельності.
- Основні правила: з ними знайомлять під час першого заняття. Вони чіткі та подані у письмовому вигляді. Усі групи дотримуються

групових норм поведінки. Належна поведінка очікується від кожного і кожної. Коли важко дотримуватися правил, їх можна переглянути та обговорити, щоби з'ясувати, в чому причина дискомфорту - в нас самих чи в прийнятих правилах. Правила повторюються на наступних заняттях. На деяких складових правил можна і слід зупинитися під час вправ, які безпосередньо пов'язані з деякими з правил або під час виникнення влучної ситуації, коли можна звернутися до правил за допомогою і підтримкою.

- Очікування: оскільки емпіричний стиль навчання є дещо незвичним, дуже важливо, щоб учасниці й учасники усвідомлювали, що від них очікувати (дивися вступну бесіду) і мали можливість з самого початку висловити свої власні надії та отримувати відповіді на їхні запитання. Важливо, щоб слухачі та слухачки погодилися, що необхідно відвідувати всі заняття, протягом усього періоду. Значні відхилення від цієї практики підірвуть успіх курсу для всіх.
- Треба мати “запасні” вправи - короткі й доречні до теми. Це буває інколи потрібно, коли час, призначений для виконання вправи, група використала раніше.

ВСТУПНА БЕСІДА

Представити колег чи колежанок - тренерів, розповісти історію та суть цієї роботи, висловити сподівання, розповісти про основні правила.

- Нехай кожна чи кожний з тренерів назве себе та коротко розповість про себе та про початок своєї тренерської праці.
- Ці семінари були підготовлені різними організаціями. Тренінги започатковані Жіночим консорціумом ННД-США та Інформаційно-консультативним жіночим центром на базі досвіду тренерів України, Хорватії, Росії, США, Великої Британії на засадах філософії ненасильства. Навчання відбуваються в Україні з 1995 року.

ПОРАДИ ТРЕНЕРАМ

Бажано почитати перед початком навчання

- Перед кожною вправою поясніть, що ми робимо. Пояснюйте чітко та коротко.
- Нагадуйте номер сторінки перед початком нової вправи, якщо ви користуєтесь посібником або покажіть сторінку, яку ви використовуєте як роздатковий матеріал.
- Тримайте порядок денний весь час перед очима. Не закривайте його іншими аркушами. Учасницям та учасникам подобається знати, “де” вони знаходяться.
- Добрий шлях до загального зосередження - однохвилинне письмове завдання перед початком дискусії. Це прискорює повільних, заспокоює базік та зберігає час.
- Повторюйте те, що було сказано, коли записуєте на аркуші або на дошці. Це дозволяє присутнім знову почути й оцінити. Не

заощаджуйте також слів заохочення типу “добре”, “абсолютно вірно” тощо.

- Використовуйте альтернативні кольори, коли пишете на аркушах. *НЕ* використовуйте жовтий. Червоний та оранжевий краще для підкреслення або іншого виділення. Використовуйте їх *ЛИШЕ* для таких цілей.
- Розвішуйте аркуші на зручній для написання висоті, як на початку, так і наприкінці.
- Повісьте кілька запасних аркушів на той випадок, коли вам не вистачить однієї заготовки.
- Будьте винахідливими та добрими, “купуючи” шоколадними “підкупками”, значками іншими наявними забавками досвід та поради присутніх.

Як поводитися у випадку опору, протидії та конфлікту

В кожній групі на початку занять може виникати протидія або опір. Група також може не сприйняти авторитет та повноваження тренера. Це може виявитися у питаннях та коментарях, які звучатимуть як виклик. Нижче наводимо кілька способів, які підкажуть, як діяти у випадку опору та виклику.

- Реагуйте на коментарі або питання спокійно, говоріть діловим тоном.
- Визнайте, що людина має право на свою думку.
- Солідаризуйтеся з тим, хто чинить опір, щоб допомогти зруйнувати можливий розкол за типом “ми-вони”. Ми - це ті, хто все знає, чутливі оборонці змін, а вони - спокійні, наївні, старомодні гальмувачі та гальмувачки цих змін.
- Будьте терплячі та не поспішайте. Не розраховуйте на те, що люди будуть там, де вам хочеться, на початку занять. Розраховуйте на те, що вони можуть змінитися у результаті цього досвіду. Вас можуть також протягом певного періоду перевіряти на «вшивість» - не переймайтеся, що саме до вас таке ставлення. Воно часто виникає не як процес «проти» - проти когось, а як «за» - за себе, свою незахищеність тощо.
- Визнайте, що якийсь опір може бути викликаний недовірою до тренера. Погодьтеся, що не існує причин, чому вони повинні довіряти тренеру із самого початку, за виключенням випадку, коли учасники або учасниці знали б його або її до цієї події. Довіра не може бути вигадана, вона повинна бути побудована з групою.

Таким чином, коли відбувається знайомство з тренерами, розкажіть їм про вашу попередню кар'єру та досягнення, що мають відношення до викладання на заняттях: академічна освіта (якщо є така), трудовий досвід та особистий коментар про вашу причетність до роботи у цій сфері. Це може бути і інша розповідь, але вона має бути індивідуальною в кожному випадку в кожній конкретній групі.

Рідко, однак зустрічається у групі особа, яка має на меті не вчитися, а зривати навчальний процес. Це буде помітно з поведінки такої особи: дратування тренера; виголошення промов перед групою і спроби управляти нею; неувага до того, що говорить тренер або інші учасниці й учасники семінару; багато риторики.

- Дозвольте групі самій подолати особу, яка спричиняє неспокій. У більшості випадків присутні погано ставляться до підричників та невігласів.

Працюючи в групах, слід виховувати в собі високу чутливість до мови, поведінки, дій – як своїх власних, так і тих, хто поруч з нами. Слід пам'ятати, що якщо у вас виникає відчуття насильства, це відчуття не є помилковим. Спробуйте, розібратися, чому ви так вважаєте.

Насправді в кожній позиції є свої позитивні і негативні сторони, як і у кожного вчинку є свої переваги і недоліки, які виступають на передній план, залежно від ситуації.

ПОШУК ОПТИМАЛЬНОГО РІШЕННЯ

Рішення з'являється тоді, коли на обговорення виносяться всі обставини з обох сторін. **Коли ми розбираємося з конфліктами з позиції ненасильства, універсальних рецептів не буває. Не намагаймося говорити про складні речі завідомо простою мовою.**

РОЗРИВАЮЧИ ЛАНЦЮГ НАСИЛЬСТВА

Інколи ми раптом бачимо, що самі знаходимося в центрі одного із механізмів насильства і є одним з складових ланцюга насильства. Які кроки можна зробити?

1. Якомога швидше усвідомити, що ви є частиною механізму насильства.
2. Контролювати себе, аби уникнути становища, коли ми ескалуємо насильство чи коли воно ескалується проти нас.
3. Намагатися прийняти модель еквівалентності, а якщо це важко зробити одразу, то працювати в цьому напрямку і розробляти стратегію.
4. Якщо необхідно, дайте вихід своїм емоціям, але **НЕ** спрямовуючи їх на **КОГОСЬ**, а в процесі обговорення з кимось даного інциденту.

Чим ближче ми підходимо до моделі еквівалентності, тим більше енергії будемо витратити на плідний розвиток конфліктів, тим менше буде залишатися в нас руйнівної енергії.

Тренінг - це засіб, яким намагаються досягти певної мети, але він не є самодостатнім. Проблеми чи перешкоди, які можуть виникнути, не завжди можуть бути розв'язані швидко, просто й традиційними засобами. Інакше ви можете наразитися на небезпеку того, що такий тренінг буди лише відмовкою не робити інших серйозних кроків на шляху до досягнення стратегічних цілей.

Тренер допомагає учасницям та учасникам брати якомога активнішу роль та бути певними щодо правильного розуміння ключових концепцій та ідей. Вона чи він також має бути готовою/им адаптувати програму відповідно до потреб та ідей, які виникатимуть в ході тренінгу. Роль тренера швидше полягає в тому, щоби полегшувати процес вивчення, а не власно навчати.

ПРОГРАМА КУРСУ

«УПОВНОВАЖЕНА ОСВІТА»

Курс уповноваженої освіти складається з чотирьох основних блоків. Кожен з блоків має комплекс вправ. В підручнику подані відомі й описані раніше вправи; окрім того подані нові назви старих вправ та нові вправи. Нові назви потрібні, на наш погляд, щоби вони більше відповідали їх призначенню та філософії, на якій базується уповноважена освіта. Всі вправи описані далі в тексті.

Всі описані зміни відбулися внаслідок культуральної обробки і впливу самої програми на розвиток проекту і його впровадження.

1. УСПІШНЕ СПІЛКУВАННЯ (СПІЛКУВАННЯ З УСПІХОМ)

«Я пишаюсь...»

Герб

Мій дім

Слухаємо і чуємо (активне слухання)

Поговоримо без слів (розтисни кулак)

«Телефон зламався» (переформулювання)

Айсберг

Я-повідомлення, ти-повідомлення

Перемога-Перемога

Крок за кроком до успішного спілкування (етапи розв'язання конфліктів)

Рольова гра

Допоможемо ровесникам помиритися (медіації)

2. ДІАЛОГ РІЗНОМАНІТНОСТЕЙ (ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ)

Хто я в цьому світі (Ідентифікація до 3 груп)
Чим ми відрізняємось - дівчата і хлопці
Чому ми відрізняємось - дівчата і хлопці
Що з цього слідує - проблема гендерних стереотипів
Фотографія «домашнього дня»
Досвід дискримінації
Як досягти рівності
Кодекс чоловіка - кодекс жінки
Шлях до країни «Уповноваження»
Рольова гра «Подивимось у дзеркало»
Дерева рівності

3. КЕРУВАТИ СОБОЮ - СПІВПРАЦЮВАТИ З ІНШИМИ

Зламани квадрати
Стиль керівництва
Управління, лідерство - розподіл ролей
«Маско, відкрийся» (Рольова гра з групової динаміки)

4. НА ШЛЯХУ ДО НЕНАСИЛЬСТВА

Назвемо насильство
Можливо втекти
Чарівний стілець
Міфи і факти про насильство
Рольова гра - опитування жертви насильства

**СТРУКТУРНІ ВПРАВИ
І
КОМЕНТАРІ**

Обов'язковою складовою кожного заняття є ПРАВИЛА, ЗНАЙОМСТВО, ОЧІКУВАННЯ, РУХАВКИ, ОЦІНКА.

ОСНОВНІ ПРАВИЛА

Основні правила мають дуже глибокий сенс, а тому вони мають дуже великий вплив на аудиторію. Навчитися слідувати правилам не лише під час занять, а у повсякденному житті - дуже важливо як для тренерів, так і для тренуємих. Кожне положення правил дуже змістовне, а тому також дуже важливою є послідовність подання правил.

ПРАВИЛО НОМЕР ОДИН: ПРИХОДИТИ ВЧАСНО

Дисциплінованість важлива не лише по відношенню до себе, а і до інших оточуючих нас. Свобода - це усвідомлена необхідність. Усвідомлена необхідність поважати право інших не втрачати час на очікування тих, хто приходить пізніше.

НАСТУПНЕ: БУТИ ПОЗИТИВНИМИ

Позитивне налаштування створює дружню безпечну атмосферу, яка уможлиблює подальше уповноваження. Позитивне ставлення до себе і до інших веде до конструктивізму, запобігає руйнівним процесам.

ДАЛІ: НЕ КРИТИКУВАТИ

Різниця в думках і позиціях виходить не з різниці в якостях, характеристиках, але і в засобах відображення однієї і тої же реальності. Згадаймо індійську

притчу про сім сліпців, які доторкнулися слона з різних кінців. Суперечка семи сліпців продовжується довічно...

Ніхто не знає істини, кожна людина знає лише її частину, при цьому частини ці різні. Але в суперечці ми схильні думати, що наша думка єдина, правильна і найкраща. Тому думка іншої людини повинна бути невірною, поганою і бути інакше не може. Ми також хочемо змінити позицію інших, хочемо, аби інші визнали нашу правоту. Така позиція проявляється в формі біполярного мислення. Це схематичний спосіб, який передбачає дві оцінки: добрий – поганий, білий – чорний, нормально – аномально. Біполярне мислення призвело до того, що бути нормальним означає бути добрим і правим, а ненормальним – бути неправим і поганим. Ми настільки звикли до цього, що в кожному конфлікті хтось повинен бути “винним”. Говорячи і вчиняючи так, ми забуваємо, що можливий ще і третій, четвертий шлях, вибір.

НЕ ПЕРЕБИВАТИ, ГОВОРИТИ ПО ЧЕРЗІ, ГОВОРИТИ НЕДОВГО І НЕЧАСТО

Дбаючи за свою свободу, не слід забувати про свободу і права інших сказати в комфортній атмосфері (без чужого галасу), встигнути це сказати і почути думку і позицію інших.

ДОБРОВІЛЬНІСТЬ

Кожна людина має право виконати вправу або утриматися від її виконання. Раніше це правило так і звучало як попереднє речення, проте в умовах невисокої особистої активності, часто заниженої самооцінки, яка просто не дає декому відкрити рота, ми вирішили замінити його подібним за змістом, але м'якшим за формою.

КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ

Плітки, неправильне переформулювання, обговорення чужих справ є часто причиною або початком конфліктних ситуацій. Відсторонення або мовою міжнародних документів «невтручання у внутрішні справи держав» є важливою складовою навчання.

ГЕНДЕРНА ЧУТЛИВІСТЬ

Термін “гендер” зустрічає опір як в англомовних, так і в іншомовних середовищах. Перекладачі і перекладачки, які не ознайомлені з термінологією, перекладають його інколи як “загальний”, «належний роду». Мова й культура будують одна одну, тому наші висновки занадто глибоко вкорінені, щоб термін, який описує можливість змін та урізноманітнювання жіночих та чоловічих ролей, був введений так швидко!

Основа концепції гендеру в розумінні того, як розвиток та праця впливають на чоловіків, жінок, дівчат та хлопців.

Тому гендерна чутливість має проявлятися в мові, ставленні до себе та інших, підходах.

Не треба лінуватися сказати «учасник і учасниці», якщо йдеться про групу до якої імовірно належать і жінки, і чоловіки. Намагайтеся використовувати закінчення жіночого роду в іменниках, які його мають або, хоча б, закінчення в дієсловах жіночого роду, якщо іменник загального роду і іноземного походження - «тренер сказала».

Будьте чутливими до будь-яких узагальнень, які стосуються жіночих і чоловічих ролей в суспільстві. Застосовуйте «принцип дзеркала» - якщо говорять, наприклад, «Я, як справжній чоловік, маю допомогти вам нести сумку», можна відповісти, що «Я, як справжня жінка, маю нести її сама» тощо.

Описати всі випадки гендерної чутливості неможливо, але тому вона і називається чутливістю, що ми маємо вчитися відчувати, коли ситуація має бути виправлена як гендерно незбалансована, а коли може залишитися такою ж, бо не має відношення до гендерних ролей.

Що таке гендерний тренінг?

Гендерний тренінг - це втручання з метою розвитку, яке має завдання змінити обізнаність, знання, навички та поведінку щодо гендера. Він відрізняється від тренінгів на інші теми тим, що торкається персональних та політичних проблем навіть тоді, коли це начебто й не планується.

Термін “гендерний тренінг” містить широке коло методів та підходів від традиційних до неформальних. Їх можна використовувати як поодиночі, так і разом.

ЗНАЙОМСТВО

МЕТА:

Знайомство учасниць та учасників між собою та створення невимушеної атмосфери.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 10 - 40 хвилин залежно від виду знайомства

Гра в імена

Перший або перша називає своє ім'я, а потім додає характеристику, яка починається з тої же літери, що й ім'я, супроводжуючи це ще й рухом, який би відтворював названу характеристику.

Історія імені

Всі присутні по черзі розповідають історію отримання ними саме цього імені.

Я змінюю своє ім'я

Кожна людина називає своє справжнє ім'я та те, яке вона хотіла би мати.

Я через десять років

Кожна людина називає своє ім'я та презентує свою діяльність, організацію, захоплення... через десять років. Дуже популярно в молодіжній аудиторії, але цікаво і корисно також серед дорослих.

Улюблені тварини

Кожна учасниця і кожний учасник називають тварину, в яку вони хотіли би перетворитися, якщо б таке сталося. Назва тварини має супроводжуватися відповідним рухом.

Я хочу вам представити...

Група розбивається на пари. Кожна або кожний протягом 3 - 5 хвилин розповідають про себе, міняючись місцями. Після цього іде презентація своїх сусідів у великій групі.

Камінець з мого дитинства

По черзі передається по групі камінець (шишка), і людина, яка його тримає називає своє ім'я і спогад дитинства (раннього дитинства), пов'язаний з природою.

А це місце для презентації, придуманої вами...

ОЧІКУВАННЯ

МЕТА:

Визначити своє власне очікування від заняття, а згодом і від всього, що збираєтесь робити.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 10 - 15 хвилин

□

По колу, починаючи за принципом добровільності, сказати «Я чекаю від сьогоднішнього заняття...».

□

Спитайте, для чого ми робили цю вправу. Для чого взагалі треба називати своє очікування.

□

Підбийте підсумок про важливість визначення мети як у великих, так і у малих справах. Пам'ятаймо, що реальність - це реалізована мрія.

РУХАВКИ

Мені подобаються

Присутні сідають в коло, а тренер встає в середину і пояснює правила. Вони в тому, що людина, яка в колі, каже: «Мені подобаються ті, хто...» і називає якусь ознаку кількох присутніх. Наприклад, взуті в чорне взуття, в білих футболках, не снідали, митимуть ввечері посуд тощо. Ті, до кого має відношення названа ознака, мають встати з місць і зайняти стілець, що звільнився іншими. В колі на один стілець менше, ніж граючих, тому хтось залишиться без місця, бо тренер намагається знайти собі стілець. Той або та, хто лишається в колі, продовжує гру.

На відпочинку

Присутні встають в коло. Тренер розповідає історію, супроводжуючи її відповідними рухами і просить всіх повторювати за нею або за ним.

«Фотомисливець прокинувся, потягнувся, умився, відкрив намет, взяв фоторушницю і пішов на полювання. Іде - трава висока, річка глибока. Ось зайчик - чик! Ось лисичка - чик! Ось вовк! Геть від нього! (Темп

пришвидшується) Річка глибока, трава висока. Добіг до намету, застібнув. Уф-ф.»

А це місце для рухавки, придуманої вами...

ОЦІНКА

МЕТА:

Визначити як власне очікування від заняття співпало з тим, що відбулося. Навчитися робити висновки.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 10 - 15 хвилин

Піраміда позитивних почуттів

Тренер говорить, що за цілий день (або курс, або заняття) ми побудували нове знання, а тепер побудуємо піраміду позитивних почуттів. За принципом добровільності, підходять всі присутні і говорять, покладаючи свою руку зверху на руки присутніх, про те, що я зрозумів або зрозуміла для себе сьогодні.

Віночок

По черзі всі присутні кладуть руку на плече сусіду чи сусідці зліва (або справа, але всі в одному напрямку) і дарує те знання або навички, які були набуті протягом заняття або курсу. В кінці віночок замикається. Тренер говорить, що убираючи руку, ми не розриваємо вінок, а приєднуємося до великого вінка тих, хто вже пройшли подібні тренінги чи заняття. Ми можемо згадати про нього і в радісну, і в тяжку хвилину - хай наше коло дасть нам підтримку.

Валіза (Заплічник)

Намалюйте на папері валізу чи заплічник і попросіть всіх присутніх по черзі сказати, що б вони хотіли взяти з собою в дорогу з тих знань і навичок, які вони отримали нині.

А це місце для оцінки, придуманої вами...

ОПИС ВПРАВ

УСПШНЕ СПЛКУВАННЯ

“Я ПИШАЮСЯ...”

МЕТА:

Оцінити позитивно свої набуті риси характеру чи вміння; підняти власну самооцінку.

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 15 - 20 хвилин

□

Попросіть по черзі кожну присутню людину сказати про себе “Я пишаюся...”, назвавши свою власну позитивну набуту рису.

□

Треба говорити правду, речення треба сказати повно без скорочень (наприклад, тренер каже: “Ну, скажіть - я пишаюся” - а учасник або учасниця лише додають “...що я...”).

□

Обговоріть, складно чи ні було виконувати цю вправу. Якщо так, то в чому саме були складнощі.

□

Спитайте, в яких життєвих ситуаціях корисно користуватися цією вправою.

Нотатки тренеру:

При виконанні цієї вправи часто виникає багато питань. Дехто з учасниць і учасників важко говорить це про себе, інші зовсім не можуть цього зробити. Дехто дає пояснення, що це гординя, це непристойно, не по-християнські тощо. Інші просто ухиляються від виконання цієї вправи. Якщо людина на початку кола не може цього зробити, поверніться до неї по завершенні першого кола. Якщо і тоді їй важко це зробити. Не наполягайте. Якщо важко сказати саме слова «Я пишаюсь...» ви можете запропонувати замінити їх словами «Мені подобається в собі...», «Я задоволена чи задоволений тим, що...» тощо.

Можна повернутися до виконання цієї вправи пізніше коли рівень самооцінки підвищиться.

СЛУХАТИ І ЧУТИ (АКТИВНЕ СЛУХАННЯ)

Діалог – це ланцюг вербальних спілкувань, а не просто їх акумулювання (розмова).

Послання слід будувати на сприйнятті попереднього послання протилежної сторони. Інакше кажучи, кожна людина повинна уважно слухати іншу, спостерігати за нею, намагатися якомога глибше зрозуміти послання, всмоктати його в себе, перед тим, як дати відповідь. Повноцінне слухання містить наступні моменти: не перебиваючи, дочекатися закінчення послання, вникнути до його сутності, не відповідати відразу після закінчення речення, бо за цим може слідувати ще кілька речень, які розкривають сутність; помовчати трохи, якщо це необхідно і т.ін.

Для ефективного спілкування необхідно враховувати кілька моментів.

1. Повноцінне спілкування залежить від двох сторін, залучених до процесу.
2. Для повноцінного спілкування ми маємо об'єднати окремі форми спілкування (вербальні і невербальні) разом.
3. Слова необов'язково є найважливішими елементами послання.
4. Ми спілкуємося навіть тоді, коли мовчимо.

МЕТА:

Удосконалення комунікативних навичок, свідоме слухання з метою підтримки того, хто говорить. Вона є засадничою в конфліктології, застосовується також в тренінгах з лідерства, навчанні правам людини тощо.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 20 хвилин

□

Спитайте в групі, наскільки важливим для уникнення та розв'язання конфліктів є правильне слухання.

□

Поясніть основні принципи Активного слухання.

□

Розбийте групу на пари. Кожна учасниця/учасник говорить протягом двох хвилин на тему “В мене добро виходить...” або “Мені подобається в собі...”. Слід пам'ятати про основні правила й не говорити про себе погано або критикувати чи вносити елементи недосконалості, непевності. Наприклад, не слід казати: “Мені здається, що я непогано роблю...” або “Я добре печу пироги, але не вмію робити дріжжеве тісто”.

□

Потім той/та, хто слухав/слухала, протягом 1 - 2 хвилин переповідають почуте для з'ясування, наскільки уважно й правильно було вислухано оповідання і точно передано. Занотовувати під час розповіді не дозволяється.

Слухайте уважно, не розмовляючи дві хвилини. Якщо вам говорять про себе щось погане, можете перебити для нагадування про правила.

□

Якщо думки закінчилися до завершення часу на вправу, то партнери мовчать, чекаючи поки знов з'явиться думка щодо теми розмови.

□

Не забувайте про мову тіла.

□

Потім міняються місцями.

□

Для того, щоб пояснення вправи було простішим, дайте кожній групі назву, наприклад, днів тижня, квітів, дерев тощо.

□

По закінченні опитайте про враження та відчуття від проведеної вправи. Що було легко, що було складно?

Основні принципи Активного слухання:

- **Мова тіла:** Сідайте обличчям до того, з ким говорите, нахилийтеся вперед, встановіть контакт очима.
- **Звуки та жести заохочення:** Кивок головою, доброзичлива посмішка, “так-так”, “м-м-м...”.
- **Запитання уточнення:** Задавайте запитання, які допомагають прояснити ситуацію, уточнити дещо з того, що вже відомо. Наприклад, “Ви маєте на увазі, що...?”, “Я не зрозуміла щодо...”

Щодо останнього принципу, його слід застосовувати обережно: коли людина дуже схвильована або роздратована, слід повністю утриматися від будь-яких розмов включно із запитаннями уточнення.

Чого не слід робити під час Активного слухання:

- Давати поради
- Змінювати тему розмови
- Давати оцінки людині, яка говорить
- Перебивати
- Розповідати про власний досвід

ПОГОВОРИМО БЕЗ СЛІВ (РОЗТИСНИ КУЛАК)

МЕТА:

Спробувати справитися з проблемною ситуацією, не застосовуючи насильницьких методів.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 10 хвилин

□

Розділіть групу на пари і попросіть одну з сторін стиснути кулак, а іншу - протягом однієї хвилини зробити так, щоби цей кулак розтиснувся, не застосовуючи до нього фізичних дій.

□

Через одну хвилину зупинити процес і опитати групу - що почували:

ті, хто тримали кулак і розтиснули

ті, хто тримали кулак і не розтиснули

ті, хто намагалися розтиснути кулак і розтиснули

ті, хто намагалися розтиснути кулак і не розтиснули.

Чому так сталося?

□

Для чого ми робили цю вправу? Де вона може знадобитися? Для чого?

**ТЕЛЕФОН ЗЛАМАВСЯ
(ПЕРЕФОРМУЛЮВАННЯ)**

МЕТА:

Правильне дотримання цього принципу дуже важливо в конфліктних ситуаціях. Наприклад, в проведенні медіацій від правильного переформулювання залежить інколи результат спроби розв'язати конфлікт.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 25 -30 хвилин

□

Розбийте групу на кілька малих груп, щоби в кожній малій групі було не більше 5 - 7 осіб. Дайте в кожену групу написане на аркуші паперу речення (це може бути прислів'я, слова відомої пісні, крилатий вислів тощо).

□

Попросіть повторити написане (або почуте на вухо), але своїми словами, намагаючися використовувати синонімічне значення слів, а не самі слова. Щоразу залишається для прочитання (або щоб почути) лише попереднє речення.

□

Прочитайте кінцеве речення і порівняйте його з першим.

□

Запитайте, який висновок можна зробити після цієї вправи? Що може статися внаслідок неправильного передання інформації? Як можна запобігти цього? В яких ситуаціях дуже важливе правильне переформулювання?

□

Зробіть підсумок.

АЙСБЕРГ

МЕТА:

Розуміти та наочно уявляти сутність конфліктів, викриваючи проблему.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 10 - 15 хвилин

□

Намалюйте на великому аркуші паперу малюнок, який зображує айсберг у співвідношенні надводної та підводної частини як 1 до 10.

□

Попросіть присутніх за допомогою мозкового штурму назвати головні характеристики айсберга.

□

Спитайте, як можна уникнути небезпеки від зіткнення з підводною частиною. Чи можна порівняти айсберг з конфліктом? Чи можна “понижуючи рівень води”, допомогти розв’язати проблему? *Переформулювання - це пониження рівня води.*

□

Запропоновані шляхи уникнення небезпеки можна порівняти з методами розв’язання конфліктів. Поговоріть про ефективність кожного. Не відкидайте запропоновані методи, а намагайтеся пристосувати їх і побачити, як вони можуть бути використані. Попросіть знайти асоціації з життєвих ситуацій. Зокрема, пропозиція прив’язати айсберг і тягати за собою все життя є дуже подібною до ситуацій, пов’язаних з сімейними проблемами - часто люди «тягнуть» їх за собою все життя.

□

Зробіть підсумок - для чого ми робили цю вправу.

Я – ТИ – ПОВІДОМЛЕННЯ

В процесі приниження іншої людини можливі різні кроки (від м’якших до жорсткіших).

1. За змістом:

а) Ви применшуєте те, що робить інша людина, її вчинки: “Наслідувати інших – нерозумно”.

б) Ви принижуйте іншу людину як особистість: “Ти балда!”

2. За формою:

а) Ви стверджуєте від свого імені, від свого Я:

“В мене склалася думка, що ти хочеш подобатися всім. Мені важко з тобою”.

б) Ви даєте оцінку іншій людині:

“Ти не маєш власної думки, а лише слідуєш іншим”.

в) Ви вставляєте такі слова, як “завжди” та “ніколи”.

МЕТА:

З’ясувати, які почуття та думки виникають в конфліктній ситуації.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 10 - 15 хвилин

□

Щоби ознайомити присутніх з концепцією, продемонструйте “Я - повідомлення” та “Ти - повідомлення”.

□

“Ти - повідомлення” можна розглядати як приклад неправильного розуміння. Використайте “Ти - повідомлення” з метою звинувачування когось в егоїзмі, безпечності, жадобі, жорстокості, неуважності. Нехай людина, яку ви будете звинувачувати, розізлиться й займе оборонну позицію. Здійсніть контратаку.

□

Потім продемонструйте “Я - повідомлення”. В цьому випадку слід говорити про побачений тип поведінки, почуття, припущення щодо цього, а також побажання змінити таку поведінку.

□

На папері можна записати формули, які б могли допомогти здійснити “Я - повідомлення”:

Коли я бачу (або чую), що (як) ти...

Я відчуваю...

Тому що...

Мені б хотілося, щоб у майбутньому ти...

Нотатки тренеру:

Як правило, “Я - повідомлення” не вкладається в рамки простої формули чи речення. Головне, дотримуватися правила незвинувачування й намагатися говорити про власну реакцію, а не ваші висновки щодо дій іншої сторони.

В малих групах виберіть певну конфліктну ситуацію й спробуйте придумати для них спочатку “Ти - повідомлення”, а потім “Я - повідомлення”.

Наголосіть, що:

- Гнів завжди веде до виникнення “Ти - повідомлення”. “Ти - повідомлення” завжди має в собі присуд, “вердикт”. Якщо ми робимо вигляд, що це не так, то лише “піднімаємо рівень води” над айсбергом конфлікту.
- Присуди базуються на припущеннях. Спробуйте уточнити ці припущення. Інші люди зовсім не зобов’язані діяти згідно цих припущень, якщо вони їх не розділяють.
- “Я - повідомлення” не спрацює, якщо ви намагатиметесь встановити контроль над іншою людиною. Але якщо ви бажаєте прояснити проблему й знайти шанс для її вирішення, “Я - повідомлення” може стати в нагоді.
- Правильне використання “Я - повідомлення” може стати свідченням прояву довіри та певною оцінкою, як вас, так і іншої людини.

ПЕРЕМОГА - ПЕРЕМОГА

МЕТА:

Визначити важливість пошуку рішення, яке б задовільняло обидві сторони.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 15 - 20 хвилин

□

Можете використати приклад з апельсином. Мати приносить додому один апельсин. Донька й син вимагають його для себе, не кажучи при цьому, для чого він їм потрібен. В цей час приходить сусідка і, щоби розрішити конфлікт, розрізує його навпіл. Вона дає кожній дитині по половинці, але жодне дитя не задоволене.

□

Сусідка в розпачі, вона питає в учасників, що робити? Які ідеї виникають щодо апельсина?

□

Проведіть мозковий штурм і запишіть всі рішення, запропоновані присутніми.

□

Якщо хтось запропонує спитати дітей, для чого їм апельсин, зробіть це. Виявляється, одна хоче робити пиріг - їй потрібна цедра, другий хоче видушити сік - йому потрібна серединка.

□

Оцініть запропоновані рішення з позиції “перемога - програш” в кожному випадку. Позначте перемогу знаком “+”, а програш - “-”. Визначте найприйнятніші рішення.

□

Підбийте підсумки.

КРОК ЗА КРОКОМ ДО УСПІШНОГО СПЛКУВАННЯ (ЕТАПИ РОЗВ’ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ)

МЕТА:

Дати схему поетапного розв’язання конфлікту

Нотатки тренеру:

Цей метод має кращі результати при вирішенні ситуацій, пов'язаних із незадоволенням певних реальних значимих потреб, а не з філософськими чи ціннісними розбіжностями. Його не можна вважати панацеєю, яка негайно може розв'язати конфлікт, але його застосування може суттєво прояснити проблему, а з часом і вирішити її.

Для розв'язання конфліктів дуже важливо, аби сторони дотримувалися певних правил:

- намагалися вирішити проблему
- не ображали один одного словами та діями
- не переривали один одного
- намагалися вирішити проблему

Наголосіть також на тому, що:

- Слід відокремити людину від проблеми
- Зосереджуйтесь на інтересах, а не на позиціях
- Шукайте шляхи до обопільного виграшу
- Використовуйте об'єктивні критерії

І нарешті, не забувайте слів Махатми Ганді “На гіркому досвіді я опанував найвищий урок: вміння стримувати свій гнів; і як акумульоване тепло перетворюється в енергію, так і наш контрольований гнів може перетворитися на таку силу, яка може вплинути на світ.”

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 5 - 10 хвилин

□

Попросіть групу саму назвати етапи, якими ми рухалися до розв'язання конфліктів. Згадуючи вправи, називаємо мету кожної.

Етапність розв'язання конфлікту залежить часто від конкретної ситуації. Один з шляхів можна описати за допомогою таких етапів:

- Сформулюйте проблему з позиції потреб кожної сторони конфлікту.
- Переформулюйте її так, щоби можна було врахувати потреби обох учасників водночас.
- За допомогою мозкового штурму отримайте альтернативні рішення.
- Оцініть рішення.
- Виберіть найкраще, найприйнятніше для всіх рішення.
- Зафіксуйте розв'язання конфлікту (потисніть руки).

□

Домовтеся, що пізніше учасники і учасниці повідомлять про застосування цієї техніки на практиці.

РОЛЬОВА ГРА

МЕТА:

Закріпити на практиці вміння залагоджувати конфліктні ситуації.

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 25 - 40 хвилин

□

Для закріплення теорії запропонуйте присутнім рольову гру. Слід придумати або згадати якусь конфліктну ситуацію, розіграти її, показавши в ході її вирішення з використанням отриманих знань і навичок.

□

Дайте час учасникам та учасницям вийти з ролей. Обговоріть, наскільки успішно група показала розв'язання конфліктної ситуації.

ДОПОМОЖЕМО РОВЕСНИКАМ І РОВЕСНИЦЯМ ПОМИРИТИСЯ (МЕДІАЦІЇ)

Наступні “п’ять кроків” мають ще назву “медіація” (від слова *media* - середина). Цю методику можна використовувати як наступний етап після опанування попередніх навичок.

1. Вступ

1. Назвіть себе самі та попросіть тих, хто в стані конфлікту, назвати свої імена. Подякуйте їм за те, що вони прийшли.

2. Поясніть, що існують чотири правила, які допомагають розв'язати суперечки:

намагатися вирішити проблему

не ображати словами чи діями

не переривати

намагатися бути якомога чеснішими

3. Спитайте кожну конфліктуючу сторону, чи погоджуються вони з правилами.

4. Поясніть, що будь-що, сказане тут, є КОНФІДЕНЦІЙНИМ, за винятком фізичних образ, спроби самогубства, наркотиків чи зброї.

2. Послухаємо - що сталося

1. “Сторонні” вирішують - хто почне першим.

2. Попросіть “сторону №1” розповісти її історію.

3. Повторіть, що ви почули за допомогою Активного Слухання.

викладіть факти

змалюйте їхні почуття

“звук, подібні тому, що ви почули...”

“так вам здалося...”

Повторіть кроки 2 - 3 із “сторonoю №2”.

Поки що ЖОДНИХ рішень!

3. Визначення Проблем та Інтересів

1. Інколи, після того, як кожна з сторін розповість свою історію, ви можете вже скласти перелік проблем та інтересів. Якщо так, переходьте до номера 2.

Якщо ви не певні, що проблеми та інтереси зрозумілі, задайте більше запитань. Ви можете сказати тим, хто сперечається:

“Мені хотілося б задати кілька запитань, що б краще зрозуміти проблеми, які ви намагаєтесь вирішити”.

Приклади:

“Розкажи мені більше про...”

“Як довго це відбувалося?”

“Коли це сталося?”

“Що ви відчували?”

“Чому ви так подумали?”

“Що ви хотіли б побачити зараз?”

Поки що жодних рішень!!

2. Скажіть кожному і кожній із тих, хто сперечається, як ви бачите перелік їхніх інтересів:

“ _____, я чув(чула), що ви сказали _____, _____, _____.”

Це правильно? Я нічого не переплутав (переплутала)?”

ЗАРАЗ час допомогти їм знайти вирішення проблеми!

4. Знайдіть рішення

Що вони можуть зробити?

Зараз:

Спитайте сторону №1

“Що ви можете вже зробити для вирішення проблеми?”

Спитайте сторону №2

“Що ви можете вже зробити для вирішення проблеми?”

У майбутньому:

Спитайте сторону №1

“Як ви могли б діяти інакше в майбутньому, щоб подібна проблема не виникла?”

Спитайте сторону №2

“Як ви могли б діяти інакше в майбутньому, щоб подібна проблема не виникла?”

Допоможіть знайти рішення, які вони вдвох вважають добрими.

Це щось надзвичайне? Коли про це скажуть, де, хто, як?

Чи може кожна із сторін зробити те, про що вони зараз говорять, що вони це зроблять?

Чи погодилися обидві сторони на щось спільне?

5. “Обкладинка”

1. Для попередження пліток попросіть кожен з сторін сказати друзям, що конфлікт був розв’язаний.
2. Якщо було досягнуто згоди, підпишіть угоду (письмово чи усно).
3. Привітайте тих, хто сперечався.
4. Після того, як вони підуть, привітайте себе, що важка робота позаду.

ДІАЛОГ РІЗНОМАНІТНОСТЕЙ (ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ)

ЩО ТАКЕ ПРАВИЛА

МЕТА:

- Пояснювати потребу в правилах
- Перелічувати характеристики добрих правил
- Обговорювати закони, які впливають на щоденне життя
- Визначати правила й закони

ЛИВАРПАМЕН

(НЕМА ПРАВИЛ навпаки)

Ливарпамен, відома також як гра з маркером, допомагає розвивати визначення закону, цінність його необхідності та мету правил, а також деякі основні ідеї щодо справедливості (тобто правила про правила). Гра може бути легко адаптована для конкретних потреб групи.

□

Тренер говорить, що група починає вивчати практичне застосування законів грою.

□

Тренер розбиває учнів на групи чи команди різної кількості (від 5 до 7), просить групи вишукатися в дві колони й дає маркер першому учневі чи учениці в кожній групі. Коли кожна група має маркер, студентам пропонують почати гру.

□

Очевидно, учні будуть в розпачі через відсутність вказівок, і дехто може почати обурюватися або сміятися. Після хвилини такої “гри” тренер, на вимогу учнів, “пояснює” гру, говорячи, що маркер треба спочатку передати в кінець колони, а потім повернути його тим, хто починав. Виграє команда, яка закінчує першою.

□

Учні починають, а тренер їх знов зупиняє. Скажіть їм, що вони забули, що можна передавати маркер лише через ліве плече. На це вони можуть почати скаржитися або обурюватися, що ви ніколи нічого не казали про ці правила. Не відповідайте на ці скарги й обурення. Після чергового старту зупиніть їх знов, додаючи якесь нове правило гри.

□

Маркери повинні повернутися до тих, хто почали гру, а учні повинні стартувати знов, бо маркери повинні передаватися правою рукою, а прийматися лівою.

□

Гра починається й продовжується до закінчення. Не забудьте про чіткий темп.

□

Коли “переможці” оголошені, більшість учнів виглядають обуреними перебігом гри.

□

Це обурення має стати базою для наступного обговорення. Наступні запитання можуть його розпочати:

- Що ви відчуваєте щодо гри?
- Що було справедливим? Що було несправедливим?
- Чому це було несправедливо?
- Що було неправильно в грі?
- Що може зробити гру справедливою?

ПРАВИЛА

Звернутися з учнями до результатів попереднього заняття.

Поділити учнів на групи по три. Попросити кожену групу написати двоє правил для гри й пояснити, чому члени їх групи захотіли встановити ці правила. Нехай кожна група пояснить свої правила для всіх.

Спитайте, чи не була би гра краще і веселіше зараз? Якщо так, то чому?

Можете повторити гру.

Попросіть учнів написати перелік місць чи ситуацій в реальному житті, коли наявність правил важлива. Тренер записує ці ідеї на дошці чи аркуші паперу. Учні мають обговорити причини, за якими ці місця потребують правил. Схема запису може бути такою:

ДЕ ПОТРІБНІ ПРАВИЛА

ЧОМУ ПОТРІБНІ ПРАВИЛА

Дім

Магазин

Школа

Вуличний рух

Парк

ДЛЯ ЧОГО ПОТРІБНІ ПРАВИЛА

МЕТА:

Розуміти доцільність встановлення правил і законів, а також їх мету.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 25 - 40 хвилин

Проведіть з учнями мозковий штурм з метою складання переліку правил для правил. Обговоріть кожне правило й зробіть підсумковий перелік. Учні повинні порівняти їх перелік з тим, що викладений в роздатковому матеріалі “Правила для правил” і обговорити відмінності.

ПРАВИЛА ПРО ПРАВИЛА

Правила повинні:

1. Бути реальними для здійснення
2. Бути зрозумілими

3. Ніколи не суперечити одне одному
4. Бути написаними зрозумілою мовою
5. Мати розумне покарання за порушення
6. Бути відомими людям, які мають їх дотримуватися
7. Бути можливими для слідування їм

□

Попросіть учнів заповнити роздатковий матеріал “Правила” та обговорити їх. Правильні відповіді показані для тренера нижче.

ПРАВИЛА

Визначте, що неправильно в правилах, поданих нижче, використовуючи перелік “Правил про правила”. Напишіть номер “правил про правила”, які порушені в наведеному зразку. Може бути більше, ніж одне порушення на кожен позицію.

1, 6	Не думати про бійку
4	Ніхто звідси, дивись танець
2, 7	Танцювати на стелі лише після п’ятої години вечора
3	Надписи в бібліотеці “Не розмовляти” та “Говорити тихо”
2, 7	Жувати гумку лише верхніми зубами
1	Бути другом і подругою кожному й кожній
5	За посмішку - п’ять ударів палицею по п’ятках
	Не бігати в приміщенні

РІЗНИЦЯ МІЖ ПРАВИЛАМИ І ЗАКОНОМ

МЕТА:

- Чому необхідні правила?
- Що стається, якщо правила нечіткі?
- Що таке закон?
- Чому необхідні закони?

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 25 - 40 хвилин

□

Попросіть учнів згадати визначення правил і законів.

Попросіть їх назвати різницю між правилами й законом.

Закон приймається державою. Це нормативний акт вищого представницького органу влади, який приймається з додержанням особливої законодавчої процедури, регулює найважливіші суспільні відносини і має вищу юридичну силу. В Україні закони приймає Верховна Рада України. У окремих випадках закони приймаються всенародним голосуванням - референдумом.

Правила приймаються особою, яка має на це владу і повноваження, для певного місця (наприклад, батьки вдома, адміністратор універмагу в універмазі тощо).

□

Попросіть учнів назвати, які наслідки можуть бути для особи, яка порушує правила (наприклад, втрачені привілеї, заборона користуватися бібліотекою). Спитайте також, які наслідки можуть бути для особи, яка порушує закон (наприклад: ув'язнення, умовне ув'язнення, штраф).

□

Перед закінченням вправи спробуйте розвинути визначення закону, базоване на досвіді групи в грі. Напишіть визначення, прийняте групою на дошці чи аркуші паперу (наприклад: “Комплекс правил, якими група чи суспільство в цілому регулює поведінку людини в середині цієї групи чи суспільства”).

ЗАКОНИ НАВКОЛО НАС

□

Поділіть всю групу на маленькі й попросіть кожну групу написати список з 5 - 7 видів діяльності, які не контролюються або регулюються законом чи не мають його впливу.

□

Коли кожна група закінчує перелік, попросіть групи помінятися переліками. Отримавши перелік іншої групи учні мають подумати якими шляхами цей вид діяльності контролюється або регулюється законом чи знаходиться під його впливом. (Наприклад: дихання - закони по контролю якості повітря, стандарти забруднення тощо.)

□

Тренер повинен або повинна слідкувати за тим, аби група, чії ідеї обговорюються в даний момент іншою групою, мовчатиме (Це можна зробити за правилами “акваріуму”). Кожний перелік може обговорюватися однією або всіма малими групами.

□

Як переконуються учні, важко знайти якийсь вид діяльності, який знаходиться поза дією законів. Закінчить обговорення такими запитаннями:

- Що це говорить тобі про закони?

Закони всюди. Вони впливають на нас різними шляхами, щодня в нашому житті. Від народження (свідоцтво про народження тощо) до смерті (свідоцтво про смерть, правила поховання тощо).

- Наскільки це важливо?

Вам треба знати про те, як діють закони. Вам треба уявити, що всі закони не шкодять тобі, а перешкоджають чи зупиняють тебе від певної дії.

- Про які види законів ми говорили?

Переважно ми говорили про *інструкції* - закони, які підтримують наше здоров'я, безпеку й роблять можливим для нас участь в різноманітній діяльності.

Кримінальний закон не є чимось, що нагадує про себе в нашому щоденному житті, а лише тоді, коли, як правило, треба захистити кого-небудь.

- Яка мета більшості законів?

Захист, безпека й регулювання.

- Важливо зацентувати увагу, що часто закони сприймаються лише як засіб покарання, але він ще допомагає нам і захищає нас.

В ЧОМУ НАМІРИ ЗАКОНУ?

МЕТА:

- Пояснювати мету закону
- Пояснювати наміри тих, хто створювали закони
- З'ясувати проблеми в застосуванні законів
- Пропонувати альтернативи
- Визначати й оцінювати наслідки
- Ефективно комунікувати з іншими
- Обирати рішення, базовані на певних підставах

ЗАКОНИ І ПОСТАНОВИ

□

Почніть заняття з обговорення наступних питань. Ці питання базуються на місцевій специфіці - переконайтеся, що ви вживаєте правильні терміни:

- Хто керує вашим селом, містом, районом, областю, автономною республікою і видає закони?

Рада чи адміністрація (?). Вони видають місцеві закони.

- Чи знаєте ви закони свого (села, міста, району, області, автономної республіки)?

Місцеві закони інколи називаються постановами чи рішеннями (?) (наприклад, про утримання собак на прив'язі, паркування, межі міста тощо)

- Хто командує вашою місцевою радою?

Мер, глава адміністрації чи голова ради. (?)

- Хто мер вашого (села, міста)?

Назвіть конкретні імена.

□

Перегляньте результати заняття разом з учнями.

ХТО Я В ЦЬОМУ СВІТІ (ІДЕНТИФІКАЦІЯ ДО ТРЬОХ ГРУП)

МЕТА:

Вміти визначати себе як особистість, ототожнюючи з існуючими групами, і виробляти відчуття причетності.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 15 - 25 хвилин

□

Попросіть кожну і кожного, подумавши певний час (від півхвилини до домашнього завдання) над тим, хто я, як я можу назвати себе трьома іменниками, які визначають приналежність до певної групи людей.

□

Методом структурованого мозкового штурму опитайте всю групу і запишіть відповіді на аркуші паперу.

□

Спитайте, які почуття викликав у дітей цей перелік. Які думки. В чому наша подібність і різноманітність?

□

Спробуйте визначити, що притаманно їм всім, незалежно від чисельних ознак, які можна назвати? Це те, що всі ми люди, а люди мають права - права від народження, які не можна подарувати або відібрати.

□

Зробіть висновок.

ПЕРШІ СПОГАДИ УСВІДОМЛЕННЯ ДІВЧИНОЮ ЧИ ХЛОПЦЕМ

МЕТА:

Дати можливість із власного досвіду переконатися в тому, що процес гендерної соціалізації починається дуже рано.

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 20 - 30 хвилин

□

Розділити групу на кілька малих груп (по 5 - 7 в кожній). Попросіть згадати кожен і кожного конкретний випадок і вік, коли вони вперше відчули себе дівчиною чи хлопцем.

□

У великій групі записати на аркушах паперу (окремо для дівчат і хлопців) зліва сам випадок - справа сферу, в якій це відбувалося. У випадку, якщо комусь буде важко визначити це для себе, ставте на аркуші риску.

□

Спитайте, які почуття викликала робота в групах і подальше складання списку. Чи комфортними були для вас спогади? Для чого ми робили цю вправу?

□

Спитайте, коли легше жилося - до чи після усвідомлення себе особою певної статі?

□

Зробіть висновок - соціалізація починає відбуватися дуже рано, навіть в тому випадку, якщо ми цього не усвідомлюємо. Для тих вікових та інших груп, кому складно зрозуміти або пояснити слово «соціалізація», його можна замінити словами «вплив суспільства», «вплив довкілля», «вплив оточення» тощо.

ГЕРБ

МЕТА:

Визначати власні життєві цінності, орієнтири, успіхи.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 15 - 20 хвилин

□

Попросіть створити свій власний герб. Для цього треба виконати наведені нижче завдання. Пам'ятайте, що в цьому випадку художня досконалість герба - не головне.

□

По завершенні творчого процесу попросіть розповісти про свої герби. Залежно від наявного часу, розмірів групи, інших складових можна розповідати про весь герб, деякі вікна на вибір тренера чи учасниць і учасників, а також робити це у великій групі, в парах, в малих групах.

Безумовно, обговорення всього герба у великій групі найемоційніше, проте якщо зробити це немає можливості, неповне обговорення слід також зробити комфортним, глибоким і цікавим для присутніх.

Інформування про герби пропонується проводити за такою схемою: я намалювала чи намалював в такому-то віконці те і те, бо я...

□

Спитайте, що відчували учасники і учасниці, коли малювали герби? Коли розповідали про них? Для чого ми робили цю вправу? Для чого її треба робити? Які з віконць було складно малювати? Чому? Які складніше? Чому?

□

Інколи виникають складнощі щодо останнього віконця. Це може бути боязнь або небажання думати про останній рік. Частіше за все це пов'язано з природним страхом смерті, проте тренер має бути чутливим або чутливою, бо інколи це стосується серйозних глибинних процесів, внутрішніх трагедій. Якщо ви бачите, що це якась особиста проблема, спробуйте ненав'язливо запропонувати приватну розмову чи свою допомогу. Можливо, ситуація вимагає допомоги інших людей, а ви могли цьому посприяти.

ЧИМ МИ ВІДРІЗНЯЄМОСЬ - ДІВЧАТА І ХЛОПЦІ

МЕТА:

Допомогти в усвідомленні того, що відмінності є такі, які притаманні всім хлопцям і чоловікам або всім дівчатам і жінкам (статеві), і такі, які можуть належати як тим, так і іншим (гендерні).

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 15 - 20 хвилин

(У великій групі, малих групах чи індивідуально)

Розділіть аркуш паперу на дві графи: в одній написати риси, притаманні дівчатам і жінкам, в іншій - хлопцям і чоловікам.

Обговоріть разом - які з перелічених рис належать завжди і тільки - дівчатам і жінкам або хлопцям і чоловікам.

Якщо це проходитиме у великій групі, провести у формі мозкового штурму; в малих групах можна відразу проводити обговорення чи також здійснити це в два етапи.

Підведіть групу до висновку, що лише фізіологічні відмінності мають стійку приналежність до статевої групи.

Дайте поняття «гендера».

«Гендер відноситься до соціально набутої поведінки і очікувань, які асоціюються з двома статями. Тому, в той час як чоловіча стать чи жіноча стать - це факти біологічні, становитися жінкою чи становитися чоловіком - процес культуральний. Подібно расі і класу, гендер - категорія соціальна, яка виникає у великій різноманітності нашого життя і спрямовує наші суспільні стосунки з іншими людьми. Соціологи розрізняють стать і гендер для того, щоби зосередити увагу на тому, що гендер - феномен культури, а не біології.»
M.L. Andersen, *Thinking about Women: Sociological Perspectives on Sex and Gender*, 3rd Edition, New York: Macmillan Publishing Company, 1993, pp. 31 - 35

ЧОМУ МИ ВІДРІЗНЯЄМОСЬ – ДІВЧАТА І ХЛОПЦІ

МЕТА:

Дати можливість поступово наблизитись до складних понять гендера.

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 15 хвилин

(У великій групі, малих групах чи індивідуально)

Методом мозкового штурму - складіть перелік причин, внаслідок яких дівчата і хлопці (або жінки і чоловіки) різні (природа, виховання, культура, економічні умови тощо).

Обговоріть в групі -

відмінність - це добре чи погано

на що впливає в нашому житті те, що ми різні

коли нам допомагає, а коли заважає наша деяка відмінність

ЩО З ЦЬОГО СЛІДУЄ - ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

МЕТА:

Допомогти зрозуміти глибину укорінення гендерних стереотипів в наше буденне життя.

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 20 - 30 хвилин

□

Обговоріть в групі -

Що можна зробити в деяких випадках, коли наша відмінність нам заважає повніше себе реалізувати

□

Дайте поняття стереотипів.

Стереотип - це узагальнення, при якому риси і характеристики, притаманні частині групи (необов'язково більшій частині), поширюються на всю групу в цілому.

Розрізняють расові, національні, гендерні стереотипи.

□

Попросіть навести приклади кожного виду стереотипів.

□

Обговоріть в групі -

чи існують необразливі стереотипи

чи стереотип, сам по собі, намагається знівлювати нашу особистість, різноманітність, неповторність

Обговоріть в групі -
як подолати стереотипи

Нотатки тренера:

Варто нагадати важливість ненасильницького дискурсу - ми проти того, щоб стереотипи «ламати», бо це революційний шлях, який дуже небезпечний в тому, що революція намагається, зламавши старі стереотипи, побудувати на їх місці нові. Поступово змінюючи і долаючи стереотипи, насамперед, у власній свідомості, ми можемо досягти набагато більше, хоча, безумовно, цей шлях довше і не завжди зовні такий помітний.

Поговоріть про перший крок - ПОЧАТИ З СЕБЕ. Запропонуйте розповісти або написати на цьому занятті або на наступних розповісти свою історію «Перший крок».

«ФОТОГРАФІЯ ДОМАШНЬОГО ДНЯ»

МЕТА:

Визначити, базуючись на особистому досвіді, реальний розподіл праці на продуктивну, репродуктивну і суспільну.

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 30 - 40 хвилин

(У малих групах чи індивідуально як домашнє завдання)

Скласти «фотографію домашнього дня» за такою схемою

години дня / члени сім'ї	мама	тато	донька, 12 років	бабуся
7:00 - 7:30					
.....					
23:00 - 23:30					

Фотографію можна скласти як з життя конкретної родини, так і з заданих (в малих групах). Якщо сім'я «задається», то запропонуйте різні типи сімей (з різною кількістю дітей і без них, з бабусями і дідусями і без них, неповні сім'ї тощо).

Зробіть підрахунки, скільки приблизно часу витрачає кожний з членів родини на різні види праці і відпочинок.

Зробіть висновки про розподіл праці між членами сім'ї і в кожного і кожної з членів по видах праці.

Обговоріть в групі -
що можна зробити, щоб подолати існуючий дисбаланс

ДОСВІД ДИСКРИМІНАЦІЇ

МЕТА:

Наповнити слово «дискримінація» живим реальним змістом із повсякденного життя.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 25 - 30 хвилин

Методом неструктурованого мозкового штурму опитати групу, що вона розуміє під терміном “дискримінація” (порушення прав на підставі якоїсь однієї ознаки, наприклад, статі).

По закінченні можна запропонувати стале визначення з міжнародних документів, наприклад, з Конвенції по ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок.

ЧАСТИНА I

Стаття 1

Для цілей цієї Конвенції поняття “дискримінація щодо жінок” означає будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, яке спрямоване на ослаблення або зводить нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану та на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини і основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі.

КОНВЕНЦІЯ

ПРО ЛІКВІДАЦІЮ ВСІХ ФОРМ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК

□

Розділіть групу на малі групи і попросіть пригадати, коли їхні права порушувалися тому, що він хлопчик чи вона дівчинка.

□

По поверненні до великої групи попросіть кожну групу розповісти про випадки, які були згадані. При цьому вони мають бути відстороненими, тобто називається лише випадок, а не людина, з якою це сталося.

Тренер в цей час малює коло, шпичками в якому будуть розказані історії. При цьому вказується лише сфера, в якій сталося порушення (сім'я, школа, компанія друзів і подруг тощо).

□

Можуть виникнути складнощі, що декому буде важко це згадати. Можна запропонувати випадки з життя рідних і знайомих. Якщо і таких не буде, не намагайтеся примусити людину обов'язково згадати це.

□

При обговоренні не забудьте відзначити, що не зважаючи на те, що випадків дискримінації, на жаль, зустрічається багато, дехто часто просто не може з'ясувати для себе, що така дискримінація відбувається.

ЯК ДОСЯГТИ РІВНОСТІ

МЕТА:

Визначити конкретні заходи, за допомогою яких можна досягти рівності в суспільстві.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 30 -45 хвилин

□

Розділіть групу на маленькі групи по 4 - 6 осіб в кожній.

□

Попросіть уявити присутніх, що кожна група - це міні-парламент, який водночас наділений і виконавчими функціями і можливістю практично впливати на ситуацію в країні (можна це порівняти і з колективним “добрим королем” або “доброю королевою”).

□

Роздайте кожному члену групи по кілька речень, попередньо зафарбованих зліва у відповідний колір та розрізаних по одному положенню.

□

Видайте кожній групі по великому аркушу паперу, розділеного на три частини: перша колонка - найважливіше, друга - важливе, третя - найменшої важливості.

□

Попросіть кожну учасницю або кожного учасника мовчки розкласти отримані положення за ступенем важливості.

□

Далі, так саме мовчки, нехай кожна учасниця та кожний учасник подивляться, на яке місце положили отримані положення (їх можна назвати листами виборців з пропозиціями) інші учасники та учасниці групи і, якщо не погоджуються з місцем, на якому ці положення знаходяться, нехай перевернуть положення текстом вниз (перевертати можна лише один раз).

□

Для обговорення важливості (а тобто і черговості заходів) кожна група обирає спікера.

□

Спікер бере по черзі перевернуті положення, читає їх та питає: “Хто положив це в цій колонці? Хто перевернув його?”.

□

Спочатку місце положення обгрунтовує та людина, яка його положила в ту чи іншу колонку; потім - та, що перевернула.

□

Після цього група теж долучається до обговорення, намагаючись досягти згоди.

□□

Поясніть, що група може не лише змінити місце знаходження положення, але й переформулювати його на власний розсуд.

□□

Поверніться до обговорення у великій групі, розглянувши, насамперед, ті положення, які викликали суперечки в групах.

□□

Попросить присутніх сказати, чому положення зафарбовані різними кольорами і пояснити, якщо група не зможе визначитися.

□□

Підбийте підсумки.

Нотатки тренеру:

Цю вправу можна зробити трохи інакше, не використовуючи аркуші з готовими положеннями.

Оберіть групою якусь одну сферу, в якій порушуються жіночі людські права і, за допомогою мозкового штурму, визначте фактори, які перешкоджають жінкам досягти рівності в обраній сфері.

Запишіть їх на аркуші, поділеному на дві колонки. У правій колонці навпроти кожної перешкоди запишіть заходи, які слід вжити, щоби рівність стала реальністю.

Попросіть присутніх визначити, на які умовні групи можна поділити заходи, записані у правій колонці.

Підкресліть їх також відповідно червоним, синім та зеленим фломастерами.

Червоний - законодавчі зміни

Дискримінація жінок на ринку праці повинна бути незаконною.

Жінки і чоловіки повинні мати рівне право залишатися вдома або працювати поза домом після народження дитини.

При прийомі на роботу питання “Чи ви одружені?” та “Чи є у вас діти?” повинні розглядатися як незаконні.

В рекламах про вакансії не повинна надаватися перевага будь-якій статі.

Жінки повинні мати право служити в армії.

Повинні існувати закони щодо насильства над жінками у сім’ї та в інтимних стосунках.

Жінки повинні мати право і можливості вибирати спосіб попередження вагітності.

Жінки повинні мати право працювати на високооплачуваній роботі.

Повинні бути державні програми підтримки жінок, які постраждали від сексуального насильства або образ у сім’ї.

Жінка повинна мати переважне право у вирішенні питання - мати чи не мати дитину.

Жінки мають право працювати на важких та шкідливих роботах.

Молоді люди повинні бути поінформовані про СНІД, а також про методи запобігання вагітності.

Для освіти людей щодо хвороб, які передаються через статеві стосунки, для забезпечення людей безкоштовними (або за низькими цінами) контрацептивними засобами, повинні бути розроблені урядові програми.

Дівчина, яка постраждала від згвалтування, повинна мати право на медичний догляд та іншу допомогу без повідомлення про це її батьків.

Дівчина повинна мати право зробити аборт, не говорячи про це своїм батькам.

Синій - зміни в суспільній думці

В школі хлопці та дівчата повинні мати рівний доступ до всіх програм з отримання трудових навичок, включно із вмінням шити, готувати страви, друкувати та працювати із технікою.

Школи не повинні вчити дівчаток бути приємними та красивими.

Люди повинні протистояти стереотипам уявлень про те, якою повинна бути жінка.

Дівчата і хлопці повинні мати рівний доступ і рівне ставлення при вивченні точних наук.

Жінка, яка постраждала від зґвалтування, не повинна зазнавати осуду або звинувачуватися у тому, що трапилося.

Жінка не повинна вважатися найвідповідальнішою за здоров'я всієї сім'ї, а також за виховання дітей. Ця відповідальність повинна розподілятися між усіма дорослими членами сім'ї.

Жінка не повинна вважатися найбільш відповідальною за приготування їжі та чистоту вдома.

Чоловік повинен нести відповідальність за наслідки фізичної близькості.

Жінка повинна мати право та можливість відвідувати ресторан без чоловіків.

Дівчина повинна вирішувати сама, мати їй інтимні стосунки з другом чи ні.

Дівчина повинна мати можливість перед тим, як вступити у сексуальні стосунки, обговорити з партнером питання презервативів або інших форм попередження вагітності.

Перебуваючи у близьких стосунках із жінкою, чоловік не повинен контролювати її. Наприклад, її поведінку, як одягається, з ким дружить, як проводить час.

Зелений - конкретні дії для змін в суспільстві

Жінки та проблеми, які вони піднімають, повинні вийти на рівень помітності, наприклад, у засобах масової інформації.

Жінки мають висувати свої кандидатури у всі органи влади на всіх рівнях: як місцевому, так і національному.

Жінки мають право та повинні брати на себе відповідальність за створення власних організацій, які відстоюють інтереси жінок.

В організаціях, де працюють чоловіки та жінки, чоловіки повинні давати жінкам можливість обіймати владні посади.

КОДЕКС ЧОЛОВІКА – КОДЕКС ЖІНКИ

МЕТА:

Допомогти хлопцям і дівчатам переглянути ставлення до себе в «гендерному полі», свій вплив на його формування і можливість розвитку позитивних дій.

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 40 - 50 хвилин

Обговоріть в великій групі, в малих групах чи за допомогою техніки «акваріум», садячи в нього по черзі дівчат і хлопців.

а) Гендер - складна чи проста річ для дискусії? Чому?

б) Чому дискримінація жінок, сексуальні напади й навіть гвалтування викликають сміх чоловіків? Як би себе почували, як би це сталося з вашою мамою чи сестрою?

в) Як ви ставитеся до такого вислову: «Жінки, ви хочете бути або рабинею, або богинею - рівності вам не треба.»

г) Якщо чоловіка побили на вулиці, ніхто не питає, в чому він був одягнутий або чому він був так пізно на вулиці, але жінкам задають такі запитання. Це образливо?

г) Гендер - мала проблема порівняно із світовим голодом, наприклад?

Обговоріть в групі -

Що ви почували, виконуючи вправу: задоволення чи ні, погодження чи ні, інші почуття та емоції

Погоджуетесь ви з таким положенням:

Ми заробляємо 90% світового доходу та маємо 99% власності. Ми здійснюємо близько 90% насильницьких злочинів... (але) чому нас дорівнюють чоловікам-завойовникам країни. гвалтівникам, вбивцям? Ми просимо жінок не плутати нас з ворожими чоловіками. Але нам слід визнати, що ми виграємо від сексуальної дискримінації щодня, подобається нам це чи ні.

Обговоріть в групі -

як чоловіки можуть поділити владу з жінками в суспільстві
як жінки можуть набути більшого посилення

як суспільство тисне на чоловіка
як суспільство тисне на жінку

Обговоріть в повній групі:

чи протистояли ви колись сексизму інших чоловіків? Якщо так, якою була реакція?

якщо ні, що вам завадило?

чи протистояли ви колись меншовартісній позиції жінок? Якщо так, якою була реакція?

Нехай учасники та учасниці поділяться досвідом. Деякі ситуації можна розіграти.

Нотатки тренеру:

Чоловіки часто вважають, що справжні чоловіки пригнічують жінок. Але це не так. (В Кенії народилося гасло :”Справжній чоловік підтримує жіночий прогрес”) Почуття провини чи захисту не допомагає ані чоловікам, ані жінкам.

Кодекс чоловіка:

1. Подивіться, як ненавмисно ви можете погрожувати жінкам. Наприклад, не йдіть позаду жінки вночі - перейдіть вулицю. Намагайтеся також в цей час питати дорогу в чоловіків, а не в жінок.
2. Не коментуйте жіночий вигляд чи одяг, інколи це сприймається як сексуальні домагання або образа.
3. Рівно розподіляйте домашні справи. Хатня робота та догляд за дітьми - не лише жіноча справа.
4. Якщо ви маєте сім'ю чи партнера, доступ до доходів повинен бути рівним.
5. Пояснюйте ваші емоції та почуття.
6. Заперечуйте сексизм інших чоловіків.
7. Заперечуйте сексизм на роботі, особливо, коли це стосується держави.
8. Не обмежуйте дітей: хлопчики й дівчата можуть грати у футбол і шити.
9. Те, що ви раніше називали “нормальним”, може базуватися на чоловічій силі, а тому стоїть під знаком запитання.

Складіть подібний кодекс для жінок, які орієнтовані на впровадження гендерного балансу в суспільстві.

ШЛЯХ ДО КРАЇНИ «УПОВНОВАЖЕНІЯ»

МЕТА:

За допомогою спільної творчості створити наочне уявлення про мету наших спільних дій щодо впровадження гендерного балансу, шляху його досягнення та перешкоди на цьому шляху.

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 30 - 40 хвилин

□

(В малих групах)

Намалювати мапу до країни «Уповноваження», відповівши на три запитання:
як ми уявляємо собі країну «Уповноваженію» (кінцева мета)
які перешкоди зустрічаються на шляху
що допомагає долати ці перешкоди

□

Презентувати мапи у великій групі.

□

Обговоріть в групі -
як вам працювалося над мапою
що ви почували
на яке з трьох питань малювати відповідь було найлегше
на яке - найскладніше

Нотатки тренеру:

Ця вправа дуже емоційна - закінчіть її на мажорній ноті.

РОЛЬОВА ГРА «ПОДИВИМОСЯ У ДЗЕРКАЛО»

МЕТА:

Розповісти про «принцип дзеркала» щодо гендерного балансу і його практичне використання в житті.

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 30 – 40 хвилин

□

Розбийте групу на невеличкі групи (3 - 4 особи) і попросіть зіграти рольову гру, граючи в ній протилежну стать.

□

Одній групі (або кільком, якщо буде багато бажаючих або ви хотіли би залучити всю групу) запропонуйте сценку з життя партнерської сім'ї, іншій - сім'ї, де основну хатню працю (і «чоловічу», і «жіночу») виконує жінка, третій - де домашні соціальні ролі чітко поділені.

□

Зіграйте «драми» з вигаданим в малих групах сюжетом.

□

Спитайте акторів, актрис і глядачів про їхні почуття і думки. Для чого ми робили цю вправу? Для чого вона потрібна? Чи так просто і швидко можна подолати гендерні стереотипи?

□

Попросіть навести випадки зі свого життя або життя своїх рідних і знайомих, коли можна було б застосувати «принцип дзеркала».

«СЕРЕДНЯ» ЖІНКА І ЇЇ ПРАВА

МЕТА:

Визначити ситуацію щодо існуючих прав і обізнаності в них жінок - громадянок країни, області, міста, села тощо.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 15 - 20 хвилин

□

(В малих групах)

Скласти портрет «типової жінки» (країни, області, міста, села) - статистичні дані, що робить, звідки походить (походження), які права має, звідки про них знає.

□

(У великій групі)

Кожна група розповідає про «типову жінку».

□

Записати те спільне, що мало відношення до кожної групи. Обговорити, зокрема, те, що стосується існуючих прав та їх реалізації.

□

Підбийте підсумок - запитайте, для чого ми робили цю вправу. Чому ми запитували саме про жінку?

ПРАВА ЛЮДИНИ, ЖІНОЧІ ЛЮДСЬКІ ПРАВА -

ІСТОРІЯ, ДОКУМЕНТИ

МЕТА:

Ознайомити з історією та документами з прав людини, зокрема, жіночих людських прав.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 20 - 30 хвилин

□

(У великій групі)

Відповісти на запитання:

Якщо право не реалізується, це право чи ні? Що, взагалі, ми розуміємо під правами? В чому джерела права?

МОЖЛИВІ ТЕМИ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

Що ми розуміємо під правами? Здатність рухатися - не те ж саме, що право на вільне пересування.

Право характеризується, і тим відрізняється від здатності, наступними поняттями - визнання, підтримка, уповноваження, дозвіл, легалізація

Джерела права - звичаї (культура), традиції, потреби в правилах, стосунки (угоди) між державами (але не кожна традиція - право, не кожна традиція - право людини).

«Природне» право - що це таке? Дитина все тягне до себе. Це природне право? Право дає можливість вибору - робити чи ні.

□

(У малих групах)

Обговорити: чи є в мові ще слова, які означають *право* (наприклад, «привілеї», «дозвіл», «свобода»)? Як ці слова різняться за змістом? Які існують загальні вислови щодо прав, наприклад, «ви не маєте права так робити»? Запишіть такі слова й вислови під словом *право*.

□

(У великій групі)

Обговорити: чи нова ідея прав; чи притаманна концепція права людській природі; чи пов'язана концепція права лише з однією країною, регіоном, культурою.

□

Попросити групу розповісти про їхнє знання історії міжнародного механізму захисту прав людини

НОТАТКИ ТРЕНЕРУ

Кожне суспільство має концепцію суспільства, але після Другої світової війни світова спільнота прийшла до висновку, що потрібна спільна концепція. 51 країна заснували ООН, погодивши встановити міжнародні стандарти.

□

(Мозковий штурм)

Попросити групу навести обґрунтування, чому виокремлені «жіночі людські права».

НОТАТКИ ТРЕНЕРУ

Жінки історично «випадали», коли йшла мова про права людини. Для більшості міжнародних правозахисних груп модель «жертви» порушення прав людини, як правило, була чоловіком. Порушення людських прав громадського та політичного походження, такі, як тортури, зникнення, обмеження свободи виявлення та рабство згадувалися за умов їхньої дії на чоловіків. Щодо жінок, це або повністю замовчувалось, або розглядалося як щось «екстра» чи «спеціальне». Лише тоді, коли жінки самі відчули порушення, вони стали закликати до міжнародної спільноти, бо лише деякі міжнародні й місцеві правозахисні групи бачать конкретні шляхи, якими жінок позбавляють людських прав.

ВИВЧЕННЯ ВИПАДКУ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПОРУШЕННЯ

ПРАВ ЛЮДИНИ, ЗАПИСАНИХ В УДПЛ

МЕТА:

Навчитися застосовувати існуючі документи в галузі прав людини в конкретних ситуаціях з метою виявлення відповідності і невідповідності їм в реальному житті.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 25 - 40 хвилин

□

(В малих групах)

Прочитати разом наведений випадок. Проаналізувати проблему прав людини, наведену у випадку, і перелічити ці права з посиланням на УДПЛ. (Які положення УДПЛ порушені (№№), Які положення УДПЛ реалізовані (№№)). Заповнити табличку

ПРАВА	РЕАЛІЗОВАНІ ЗГІДНО УДПЛ	ПОРУШЕНІ ЗГІДНО УДПЛ

Універсальна декларація прав людини

(Скорочено)

Стаття 1

Право на рівність

Стаття 2

Свобода від дискримінації

Стаття 3

Право на життя, свободу і персональну безпеку

Стаття 4

Свобода від рабства

Стаття 5

Свобода від тортур і невідповідного поводження в ув'язненні

Стаття 6

Право на визнання особи перед законом

Стаття 7

Право на рівне ставлення з боку закону

Стаття 8

Право на розгляд компетентним судом

Стаття 9

Свобода від свавільного арешту і вигнання

Стаття 10

Право на справедливе публічне слухання

Стаття 11

Право на презумпцію невинності і доведення провини

Стаття 12

Свобода від втручання в приватне життя, сім'ю, оселю і листування

Стаття 13

Право на вільне пересування в країні і за її межами

Стаття 14

Право на притулок від переслідування в інших країнах

Стаття 15

Право на національність і свободу її зміни

Стаття 16

Право на шлюб і сім'ю

Стаття 17

Право на володіння власністю

Стаття 18

Свобода віросповідань і релігії

Стаття 19

Свобода висловлювань і інформації

Стаття 20

Право на мирні зібрання і об'єднання

Стаття 21

Право на участь в управлінні державою і вільні вибори

Стаття 22

Право на соціальну безпеку

Стаття 23

Право на бажану роботу і створення профспілок

Стаття 24

Право на відпочинок і дозвілля

Стаття 25

Право на відповідні стандарти життя

Стаття 26

Право на освіту

Стаття 27

Право на участь в культурному житті суспільства

Стаття 28

Право на соціальний устрій, визначений цим документом

Стаття 29

Суспільна відповідальність за вільний і повний розвиток

Стаття 30

Свобода від втручання держави чи приватних осіб в перелічені права

□

Обрати людину, яка би презентувала випадок всій групі з описом прав людини, відношенням до статті УДПЛ і оцінкою - порушені чи реалізовані ці права в наведеному випадку.

□

ВИПАДОК

Р. чудово вчилася у школі і стала єдиною молодою жінкою, яка вступила до університету на факультет суднобудівництва. Вона повністю присвятила себе навчанню і була першою студенткою на курсі. Після закінчення університету їй пощастило стати єдиною жінкою, яка отримала місце на процвітаючому державному підприємстві. Колектив був цілком чоловічим.

Ще навчаючись в університеті, Р. звикла знаходитися в чоловічому середовищі, де жарти і ремарки щодо її незаміжнього статусу були постійними.

Р. бачила інші переваги, які мали її колеги-чоловіки: престижні пропозиції, більші можливості для підвищення свого навчального рівня тощо. Вона також була виключена з розваг колег-чоловіків: атлетичний клуб, секція бойових мистецтв тощо.

Влаштувавшись на роботу, Р. не могла казати спочатку, що її затискають, але коли через рік чоловік з рівнем освіти нижче, ніж в неї був прийнятий на роботу з вищим окладом, Р. пішла до шефа зі скаргою. Але він пояснив, що новому співробітнику потрібна вища заробітна плата, бо йому треба утримувати сім'ю, а вона - одиначка і її потреби менше. Окрім того, вона - «невдала інвестиція», бо, як правило, жінки, коли закохуються і виходять заміж, кидають роботу.

Протягом наступних кількох років Р. працювала так саме віддано, навіть і після того, як вийшла заміж. В неї у відділі звільнилося місце начальника, і вона вважала, що має повне право претендувати на нього. Але це місце віддали іншому - чоловіку. Коли Р. спитала в шефа, чому так сталося, він сказав, що інвестувати в жінку - справа невдячна. В неї підуть діти, лікарняні тощо.

Навіть чоловік неодноразово казав їй, щоби вона нарешті заспокоїлася.

Одного разу Р. зустрілася з жінками, які належать до організації захисту прав жінок і свого часу також постраждали від утискань на робочому місці. Разом жінки вирішили долати існуюче становище і поліпшувати своє становище.

Питання, в яких мають розбиратися учасниці та учасники після знайомства з темою:

1. Чи є стратегічними інтересами чоловіків зберігати “статус кво” для утримання провідних позицій в усіх секторах суспільного життя? Або їхні стратегічні інтереси в тому, щоби працювати для встановлення егалітарнішого суспільства, де жінки не підпорядковані чоловікам?
2. Що ми можемо сказати про чоловічі стратегічні потреби?
3. Чи потрібно чоловікам посилення жінок?
4. Чи мають чоловіки потребу у вихованні дітей, щоби бути до них ближчими та будувати збалансованіші стосунки у своєму житті?
5. Чи повинні чоловіки перемогти соціальні очікування від них бути сильними, агресивними, конкурентоспроможними?
6. Що таке гендер?
7. Гендерні стереотипи та реальність

КЕРУВАТИ СОБОЮ - СПІВПРАЦЮВАТИ З ІНШИМИ

ЗЛАМАНІ КВАДРАТИ

МЕТА:

Відчути роботу в команді; зрозуміти її потребу і доцільність в конкретних випадках; порівняти і спробувати поєднати своє «Я» з «Я» всієї команди.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 30 - 40 хвилин

□

Методом мозкового штурму скласти перелік випадків, коли нам треба працювати в команді (підготовка заходу, звіту, вироблення стратегічних напрямів діяльності організації тощо).

□

Запросіть по 5 добровольців в 2 команди. Кожну команду поставте біля свого столу, де заздалегідь розкладені деталі квадратів - кожен і кожна отримує по 3 деталі, належних різним квадратам. Для зручності тренера деталі мають позначки літерами - А, Б, В, Г, Д. Тобто одна людина отримує деталі А, інша Б і так далі.

Краще, щоби деталі квадратів перед початком роботи були закриті аркушами паперу.

□

Кожна команда має скласти за 15 хвилин по 5 однакових квадратів, при цьому кожен член і кожна членкиня команди складає лише свій квадрат.

Умови також в тому, що ніхто з членів команди не має права говорити під час роботи.

Можна лише віддавати деталі конкретній людині в команді.

Забороняється просити яким-небудь чином (словами, звуками, жестами, очима тощо) деталі в інших членів команди.

Нотатки тренеру:

Дуже важливо точно дати завдання команді, намагаючись зробити це якомога ближче до наданого в п.3 тексту. Зверніть увагу на те, що в завданні не сказано «Виграє команда, яка...». Це передбачає можливість досягнення успіху обома командами. Цей аспект дуже важливий, бо він підкреслює можливість вибору «третього» шляху - успіху (а не виграшу) можна досягти всім, хто в певній ситуації дотримується певних умов.

□

Решта присутніх на занятті виконують функцію спостерігачів і спостерігачок. Їм також забороняється розмовляти під час роботи групи або іншим чином втручатися в роботу команд.

Лише у випадку порушення правил (розмови, намагання попросити собі деталь або підказати іншим, як їм треба скласти деталі тощо) спостерігачки і спостерігачі можуть сказати одне слово «Правила!».

□

По сигналу тренера команди починають роботу.

Нотатки тренеру:

Тренер теж має слідкувати за роботою команд, бо інколи ті, хто спостерігають також не дотримуються правил і намагаються допомогти командам скласти квадрати.

□

По завершенні гри проведіть обговорення і деролізацію. Що почували ті, хто склали квадрати? Що почували ті, хто спостерігали? Був в команді момент, коли всі впали у відчай? Що переломило цей відчай? Були такі, хто склали свій квадрат і заспокоїлись? Що ще ви можете сказати про свої почуття і відчуття?

Те, що не можна було говорити, дуже ускладнювало роботу? Чому були запропоновані саме такі правила? Чи буває в житті така ситуація, що команда має працювати в подібних умовах зведеного нанівець спілкування?

□

Зробіть підсумок - для чого ми робили цю вправу.

СТИЛЬ КЕРІВНИЦТВА

МЕТА:

Визначити свій власний стиль керівництва та порівняти його з іншими.
Виділити фактори, які впливають на стиль керівництва.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 25 - 40 хвилин

□

Роздайте присутнім анкету і попросіть її заповнити.

□

Обговоріть кожний пункт у великій групі. Попросіть спочатку називати організацію, якою керує конкретний учасник чи учасниця, а потім пріоритетність підходів, яка обрана.

Можна називати аргументи (якщо є достатньо часу або такою є мета дискусії), або лише називати свій вибір.

За вибором тренера або групи можна зупинитися на обговоренні лише деяких з 10 пунктів, залишивши інші на самостійне обміркування. Можна також їх розбір поділити на декілька уроків.

□

Методом мозкового штурму опитайте групу, від чого залежить стиль керівництва. Яка складова є найвизначальнішою.

Нотатки тренеру:

Стиль керівництва конкретної людини, насамперед, залежить від цієї людини. Тому важливо зупинитися на видах стилів керівництва - демократичний, ліберальний, харизматичний, змішаний тощо.

□

Запитайте, що може статися, якщо стиль керівництва людини не відповідає іншим важливим чинникам - структурі і меті організації, очікуванням колективу тощо?

□

Запитайте групу, чи змінилося їхнє ставлення до управління, керівництва після цієї вправи? В чому? Для чого ми робили цю вправу. Попросіть поставити на анкеті дату і зберегти її, повернувшись до неї пізніше і перевібивши себе і свій стиль керівництва.

Уявіть, що ви –

керівник чи керівниця _____.

Завдання: в анкеті наведено десять ситуацій. За умов кожної можна діяти трьома різними способами. Вирішіть, як саме має діяти лідер групи. Перегляньте всі наведені нижче альтернативні підходи та позначте їх цифрами 1, 2 або 3, виходячи з того, що:

1 - це, з чим ви абсолютно погоджуєтесь і ви як лідер діяли б за таких обставин;

2 - це те, що вам подобається найбільше після першої позиції

3 - це те, до чого ви вдалися б з найменшим бажанням.

1. Керівник або керівниця, який або яка головує на зборах, повинен або повинна:

приділяти головну увагу порядку денному (що існує на папері або як намір);

приділяти головну увагу почуттям кожного учасника зборів та кожної учасниці, щоб допомогти кожному висловити своє особисте ставлення до проблеми;

приділяти головну увагу позиціям різних членів групи та стосункам, які склалися між ними.

2. Головною метою лідера групи повинно бути:

створення в групі умов, що сприяють плідній роботі;

створення в групі умов, що заохочують щирість та дбайливе ставлення одне до одного;

надання членам групи такої допомоги, щоб вони якнайскоріше відчули себе справжніми членами цієї групи.

3. Коли у групі виникає суттєва незгода між лідером та пересічним членом, лідеру варто:

уважно вислухати члена групи та пересвідчитися, чи той або та зрозумів чи зрозуміла завдання, яке перед ним або нею стоїть;

дозволити іншим членам групи висловити свої думки з приводу конфлікту, щоб вони теж стали причетними до ситуації;

підтримати особу за власні погляди та вміння їх відстоювати.

4. Оцінюючи роботу групи, лідеру треба:

___ залучити всіх членів групи до оцінки своєї навчальної роботи та задоволення від неї;

___ дозволити групі самій порівняти свої надбання з цілями, які ставилися спочатку;

___ дати можливість кожному члену групи співставити свої власні цілі з результатами своєї роботи.

5. Якщо між двома членами групи виникає суперечка, лідер повинен:

___ допомогти їм розібратися у своїх почуттях, що може усунути непорозуміння;

___ заохотити інших членів групи допомогти з'ясувати непорозуміння;

___ дати обом вдосталь висловитися, але подбати про те, щоб розмова стосувалася лише предмета непорозуміння.

6. Якщо хтось із членів групи працює не на повну силу, то лідеру, щоб мотивувати цю особу, слід:

___ наголосити на важливості роботи групи та на необхідності внеску кожної чи кожного;

___ придивитися, що стоїть за роботою на неповну силу, щоб усвідомити причину такого стану справ;

___ не хвилюватися взагалі: людина працюватиме як треба, коли сама усвідомить це.

7. Оцінка лідером засідання або зборів групи повинна бути зроблена за такими показниками:

___ продуктивність засідання та невимушеність, з якою воно пройшло;

___ в якій мірі всі члени групи висловили свої думки та погляди;

___ виникнення як у лідера, так і у групи почуття того, що поставленої мети вдалося досягнути.

8. Якщо в групі виникають якісь негаразди (низька мотивація, міжетнічні проблеми тощо), лідер повинен:

___ відкрито поставити питання про такі негаразди, тому що вони погрожують цілісності групи та міжгруповим взаєминам;

___ швидко відреагувати на негативні фактори, щоби вся група не відхилилася від основної роботи;

___ показати, що все розуміє, та залучити всіх членів групи до вирішення проблеми.

9. Лідер повинен переслідувати таку головну мету:

___ переконатися у тому, що йому або їй відомі всі ресурси та можливості всіх членів групи, та задіяти їх;

___ зробити так, щоб усі розбіжності у поглядах та протиріччя почали працювати на досягнення спільної мети;

___ заохочувати всіх членів групи, за умов їхнього бажання, робити свої внески до діяльності утворення.

10. Найвагомим внеском лідера до роботи групи є:

___ створення засад для такої поведінки та ставлення до роботи, що мобілізують всю енергію групи;

___ створення внутрішнього клімату, що сприяє виразу справжніх почуттів та формуванню належних взаємин;

___ зважене, чутливе керівництво, яке надає змогу всім членам групи діяти гуртом.

УПРАВЛІННЯ, ЛІДЕРСТВО, ОРГАНІЗАЦІЯ - РОЗПОДІЛ РОЛЕЙ

МЕТА:

Навчитися відрізняти лідера від “великого боса” та визначити сфери, де жінки мають помітні лідерські позиції.

Нотатки тренера:

Питання лідерства породжують безкінечні проблеми для людей, які прагнуть соціальних змін. Лідерство часто плутають з авторитаризмом і володінням недемократичною економічною і політичною владою в суспільстві. Внаслідок чого люди часто відмовляються прийняти на себе відповідальність лідера або роблять це, наслідуючи приклад знайомих їм зразків.

Досвід вчить, що лідерство краще зрозуміти, якщо розглядати його як набір функцій, а не характерні якості особистості. Домінуюче лідерство - це виконання однією особистістю багатьох групових функцій та керівних ролей за рахунок інших членів групи та *за умов їх співробітництва*. При груповому лідерстві всі члени групи приймають відповідальність за ті функції, які, як правило, виконуються однією людиною. Наслідком є менш централізоване керівництво, яке не так потерпає від втрати однієї - двох осіб. Коли обов'язки з лідерства розподілені між всіма членами групи, це підвищує згуртованість та міцність групи.

Лідерство складається з навичок, яким можна навчитися і за допомогою яких координуються зусилля окремих осіб для досягнення спільної мети.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 20 - 30 хвилин

□

Розділіть аркуш паперу на кілька колонок. Можна включити такі колонки - "людина, яка управляє", "управління", "сфери, де відбувається управління", "сфери, де жінки мають помітні позиції в управлінні". За бажанням тренера, кількість колонок можна дещо скоротити.

□

За допомогою неструктурованого "мозкового штурму" щодо асоціацій з кожним словом або висловом, послідовно заповніть кожну з колонок.

Щоби заповнити останню колонку, підкреслюйте лише ці позиції з попередньої, які, на думку всієї групи, мають місце в Україні, даній місцевості.

Якщо група ділиться в своїх позиціях на дві, то цей пункт можна підкреслювати штриховою лінією.

Лінію підкреслювання іде з 3 колонки в четверту.

□

По завершенні мозкового штурму спитайте групу про те, що вона відчуває і думає, дивлячись на цей перелік.

□

Чиї риси ви називали в першій колонці - конкретної людини чи ідеалу, який ви собі уявляєте? Чи були в цій людині риси, притаманні вам? Чи є у вас риси, які називалися в цій колонці?

Чи можна (якщо неназвані) вписати в першу колонку слова «лідер» і «організатор», а в другу - «лідерство» і «організація» чи «організованість». Чи є ці слова тотожними з тими, що стоять в заголовку колонок, чи одне ширше за інші?

Нотатки тренеру:

Управління - особливе відношення між людьми на правовій або організаційній основі. Це відносини між різними статусами, рівнями адміністративних структур, окремими робочими функціями, що проявляються у вигляді однобічної залежності однієї посади від іншої.

Поки ще немає всіма визнаної теорії організації, хоча активні пошуки проводяться у рамках теорії систем, соціології організації, праксеології, інформатики. Можна виділити три основні випадки використання цього терміну. По-перше, словом «організація» можуть називатися державні, громадські, самоуправлінські побудови, утворені для виконання будь-яких функцій державного або громадського характеру. Тут організація є соціальним інститутом з певним статусом: наприклад, орган виконавчої влади, орган самоврядування. По-друге, термін «організація» може означати певну діяльність, що включає розподіл функцій, повноважень, обов'язків, налагодження сталих зв'язків, координацію тощо. Тут «організація» - дія, процес, вплив. Нарешті, організація є явище, фактор, а відповідно поняття й категорія протилежні дезорганізації, невпорядкованості, невизначеності, хаосу, мірою котрих є ентропія (міру впорядкованості, організації, навпаки, називають нігентропією).

За об'єктом можна виділити кілька видів управління: технічне, біологічне, соціальне.⁶

Ми, безмовно, говоримо в нашому курсі про соціальне управління.

□

Переходячи до колонок 3 і 4, спитайте, чи мають жінки риси, які перелічені в колонці 1? Якщо так, то чому так небагато ліній проведено в колонку 4?

Попросіть навести обґрунтування, керуючись попередніми заняттями.

□

Зверніть увагу на те, що часто галузі, де переважає жіноча праця, вважають галузями, де управління, яке здійснюється жінками, помітно. Проте це не завжди так. Хоча жінок-керівниць і більше в галузях, де більше жінок-

⁶ Л. Коваль «Адміністративне право», К. Вентурі - 1998

працівниць, проте і в них співвідношення між працюючими в галузі жінками і чоловіками не співпадає із співвідношенням жінок і чоловіків на керівних посадах.

□

Спитайте, до яких негативних наслідків може призвести дисбаланс взагалі і в керівництві зокрема.

Нотатки тренеру:

Вчені вважають, що будь-яка система, яка має дві складові (в нашому випадку - жінки і чоловіки), є стабільною лише тоді, коли частина однієї складової не менше 30% і не більше 70%.

Підбийте підсумки.

«МАСКО, ВІДКРИЙСЯ» (РОЛЬОВА ГРА З ГРУПОВОЇ ДИНАМІКИ)

МЕТА:

Пізнати функціональні ролі через співучасть, яка вимагає, щоб члени групи грали пародію на себе або інших визначених осіб.

Нотатки тренеру:

Альтернативно дві особи можуть мінятися ролями і грати одна одну.

Робота в групах є одним з найгрунтовніших видів взаємодії в суспільстві і є важливою частиною руху за соціальні зміни. Усунення авторитарних та ієрархічних структур дуже важливо для демократизації роботи в групах, проте, це не означає відмови від усіх структур. Успішне функціонування групи є продуктом структур співробітництва і розумної, відповідальної участі в них членів групи.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 45 -60 хвилин

□

Щоб поділити ролі, розділіть групу на невеличкі групи (в залежності від активності).

□

Чітко визначіть мету акторської вправи. Цей метод дає можливість перевірити погляд іншої людини та її підхід до ситуації, або подивитися на себе збоку. Це також допомагає розвивати навички тренування.

□

Скажіть групі, що ця вправа на виконання ролі дасть шанс взаємодіяти як група, відчути її динаміку. А успіх цієї вправи залежить від активної участі кожної чи кожного.

□

Кожна людина отримує аркуш із надрукованою там “функцією”, де пояснюється, що буде робити кожна особа у взаємодії з групою. Також на аркуші є описова інформація про того, чия роль треба грати, а також опис тих почуттів, які асоціюються з роллю.

□

Дайте гравцям зрозуміти, що вони повинні залишатися в своїй ролі, а не метушиться між роллю та собою у справжньому житті зі своїми думками та почуттями. Поясніть, що ця роль або функція може відповідати, а може й не відповідати тому, хто вони є насправді.

□

Дайте гравцям час відпочити, “відчути” свої ролі та “стати” тими людьми.

□

Дайте специфічні вказівки тим, хто буде спостерігати за грою та аналізувати її, на що їм слід звернути увагу. Наприклад, спостереження можна будувати навколо питань, які спостерігачі помітили щодо слабкої та сильної позиції даної особистості. Як це допомагає (заважає) груповому процесові? Розповсюдьте бланки спостережень (якщо у вас такі є), один для “внутрішніх” спостережень, один для “зовнішніх”.

□

Звичайно рольова гра триває 5-10 хвилин, рідше 15. Проінформуйте тих, хто грає, коли у них залишається 2-3 хвилини до кінця.

□

Дискусія, що триває після гри, є важливою частиною процесу. В кожній групі дайте можливість і час кожній особі прокоментувати, як вони себе почували щодо а) своїх власних ролей, б) гри у відповідь інших, в) їхніх загальних вражень від виконання ролей.

□

Запитайте, що для них було найважчим, найлегшим. Після цього дискусія може перейти до коментарів спостерігачів, що дивилися гру. Нарешті, дайте можливість всій групі обговорити гру. Що учасники та учасниці опанували під час цієї вправи?

Навчальні картки

Інструкції для тренера: наступні дев'ять навчальних карток треба надрукувати або переписати, розрізати таким чином, щоб кожний з учасників та кожна з учасниць отримали одну. Зверніть увагу, завдань-функцій чотири: інформаційно-підтримуючого характеру - дати інформацію, знайти інформацію, поставити питання, пояснити або уточнити, підбити підсумок. Завдань-функцій по ствердженню три: заохочення інших, гармонізування та вартування. Також є дві індивідуальні ролі: блокування та хвалькуватість.

Ваша функція - давати інформацію. Ви можете надати факти (навіть, якщо вам доведеться їх вигадати), висловити ваші переконання, а також запропонувати будь-які ідеї, які спадають на думку.

Ваша функція - знайти інформацію. Питайте. Можете ставити питання щодо даної групи, попросіть висловити ідеї, пропозиції, “витягувати” думки з інших.

Ваша функція - пояснити та уточнити. Ви можете з'ясувати плутанину тлумаченням слів інших, додаючи приклади для ілюстрації проблеми; думки інших повторюйте своїми словами.

Ваша функція - підбити підсумок. Це можна зробити у будь-який момент (не чекайте кінця). Спробуйте зібрати разом схожі думки. Вкажіть, на що група, здається погодилася, на що - ні, або спробуйте запропонувати дійти консенсусу, пропонуючи рішення, які витікають з того, що говорили інші.

Ваша функція - заохочувати інших. Поводьтеся доброзичливо, ставлячися до присутніх із теплотою та повагою. Покажіть, що ви приймаєте їхній внесок та цінуєте їх.

Ваша функція - гармонізувати суперечливості, примирюючи їх. Вкажіть на сфери, які не викликають суперечок. Зменшіть напруження, надавши їм можливість детально проаналізувати їхні розходження.

Ваша функція - розпоряджатися. Переконайтеся, що усі, хто хоче мати шанс говорити, одержав таку можливість. Наприклад, скажіть: "Давайте послухаємо такого-то або таку-то... Він чи вона хотіли нам щось сказати." Ви також можете висловити вашу думку щодо покращання спільної роботи.

Ваша функція - блокування. Покажіть, що ви думаєте інакше, ніж уся група. Коли угода майже досягнута, оголосіть протилежну думку. Ви можете уповільнити просування групи, згадавши щось, що вже було узгоджено, або зайнявши нерозсудливу позицію.

Ваша функція - хвалькуватість. Стверджуйте, що ви геть усе вже знаєте про те, що обговорюється, і що ви вже вдавалися до всього, що може бути запропоновано. Висловіть свою добру волю і згоду щось очолити; робіть все, що може допомогти вам підкреслити важливість вашої особи.

НА ШЛЯХУ ДО НЕНАСИЛЬСТВА

НАЗВЕМО НАСИЛСТВО

МЕТА:

Вміти визначати насильство

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 15 - 20 хвилин

□

Методом неструктурованого мозкового штурму складіть перелік дій, які можна ідентифікувати як насильство.

□

Із наявного списку, усією групою, сформулюйте визначення - що таке насильство.

Порівняйте із визначенням насильства, наданим у міжнародних документах, зокрема, в «Декларації щодо викорінення всіх форм насильства проти жінок».

Стаття 1

Для цілей цієї Декларації термін "насильство щодо жінок" означає довільний акт насильства, скоєний на підставі статевої ознаки, який спричиняє або може спричинити фізичний, статевий чи психологічний збиток або страждання жінкам, а також загрози скоєння таких актів, примусове чи довільне позбавлення свободи або особистого життя.

Стаття 2

Насильство щодо жінок, як розуміється, охоплює наступні випадки, але не обмежуються ними:

а) фізичне, статеве та психологічне насильство, яке має місце в сім'ї, включно нанесення побоїв, статевий примус дівчаток в сім'ї, насильство, пов'язане з приданим, згвалтування дружини чоловіком, пошкодження жіночих статевих органів та інші традиційні види практики, спричиняючи збитки жінкам, лікарське насильство та насильство, пов'язане з експлуатацією;

б) фізичне, статеве та психологічне насильство, яке має місце в суспільстві в цілому, включно згвалтування, статевий примус, статеве домагання та залякування на роботі, в навчальних закладах та в інших місцях, торгівлю жінками та примус до проституції;

в) фізичне, статеве та психологічне насильство з боку чи при попусканні держави, де б воно не відбувалося.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ВИКОРІНЕННЯ НАСИЛЬСТВА ПРОТИ ЖІНОК

Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю по доповіді Третього комітету (А/48/629) 49/104.

□

Спитайте, чи легко було давати визначення насильства? Чи завжди ми вірно називаємо дії насильством? Які види насильства часто не розглядаються, як тими, хто потерпає, так і кривдниками, насильством взагалі? Чому?

□

Чи є різниця між насильством і дискримінацією? Де закінчується дискримінація і починається насильство?

□

Розкажіть про види насильства, мало відомі в нас в Україні. Підбийте підсумок.

МОЖЛИВО ВТЕКТИ

МЕТА:

Показати, що з будь-якої ситуації слід шукати вихід; визначити фактори, які заважають жінці позбавитися насильницького середовища, а також ті, що можуть допомогти поліпшити ситуацію.

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 25 - 40 хвилин

□

Попросіть одну людину, яка б добровільно погодилася виконувати вправу, не дуже приємну і не дуже зручну фізично.
Хай вона сяде в колі на підлогу.

□

Ця людина зображуватиме жінку, яка вдома потерпає від насильства. Попросіть методом неструктурованого мозкового штурму називати причини, через які жінка не лишає кривдника (діти будуть рости без батька, економічна залежність, сором перед людьми тощо), і записуйте їх на правій частині аркуша паперу.

Щоразу після названої причини кладіть на людину, яка сидить в колі, одну ковдру.

Заготуйте 10 - 12 ковдр або покривал заздалегідь.

□

Коли причини здебільшого названі, запитайте, що може допомогти жінці позбавитися цього тягаря. Відповіді записуйте навпроти кожної з причин справа.

Щоразу, записавши допоміжний фактор звільнення, знімайте одну ковдру.

Нотатки тренеру:

Інколи при виконанні цієї вправи в групі виникає сміх, зокрема, при накиданні ковдр на голову людини, що сидить в колі. Вгамуйте сміх, запитавши дуже серйозно, що так смішно в цій ситуації - те, що жінку вдома б'ють, що вона це терпить, що вона не бачить виходу з ситуації, що склалася?..

В цій вправі потрібна людина, яка допомагатиме записувати причини невтечі і допоміжні фактори звільнення на папері.

Запитавши, як можна подолати кожну конкретну причину, яка тримає жінку біля кривдника, ви можете отримати кілька заходів або факторів, які допоможуть подолати цю причину. Записуйте їх не навпроти причини, а вже нижче. Так може вийти, що причини ще залишилися, а ковдри (тягарі) вже знято. Водночас різні причини можна ліквідувати одним фактором.

Намагайтеся, щоби кількість факторів справа була не менше, ніж зліва. Якщо їх не вистачатиме, додайте їх самі.

Зокрема, діти можуть не знати про такий вид захисту, як притулки для жінок, що постраждали від насильства. Вони вже починають з'являтися в Україні.

□

Коли людина яка грала жертву, постраждалу від насильства, звільнена від ковдр, подякуйте їй і попросіть, щоби вся група підтримала її оплесками.

□

Попросіть цю людину сісти на місце і спитайте її, що вона почувала, коли на неї накладали ковдри? Коли їх було найбільше? Коли їх поволі почали знімати?

Нотатки тренеру:

Ковдр має бути стільки, щоби вони в своїй масі створювали такий обсяг, який незручний для людини, яка сидить під ним. Водночас це не має бути також така вага, яка зробить за неможливе перебування під ковдрою взагалі. Слід також врахувати фактори пори року. Якщо це буде зима і в приміщенні буде холодно, то під ковдрами людина може просто зігрітися і не відчувати незручності.

□

Спитайте, що відчувала група, коли їх колега чи колежанка були під ковдрою?

□

Підбийте підсумок - для чого ми робили цю вправу?

ЧАРІВНИЙ СТІЛЕЦЬ

МЕТА:

Зняти напруження з групи після виконання складної вправи; провести деролізацію людини, яка була в центрі уваги виконання складної вправи.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 10 - 15 хвилин

□

Людину, яка була в центрі уваги складної важкої вправи (наприклад, «Можливо втекти») попросіть сісти в центрі кола на «чарівний» стілець. Чарівний він тому, що будь-яка людина, яка сідає на нього, позбавляється будь-яких недоліків і має лише позитивні риси.

□

Попросіть всіх присутніх неструктуровано або по черзі називати все добре, що вони знають і думають про людину в колі.

Якщо вправа починається в'яло, долучайтеся самі до неї і називайте позитивні риси і характеристики частіше, щоби дотримуватися чіткого швидкого ритму.

□

Через певний час подякуйте всім і запитайте, як почувалася людина в колі? Як почувалися інші, говорячи добрі слова про неї?

□

Запросіть, якщо є бажуючі, інших сісти на «чарівний» стілець і повторіть гру. По завершенні також спитайте про їхні почуття.

□

Спитайте групу, для чого ми робили цю вправу.

Підбийте підсумок - «чарівний» стілець можна знайти завжди і всюди - не забувайте про це в необхідних ситуаціях.

МІФИ І ФАКТИ ПРО НАСИЛЬСТВО

МЕТА:

Вміти розрізняти міфи і факти, зокрема, стосовно насильства.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 15 - 25 хвилин

□

За допомогою методики «критичного мислення» розберіть деякі міфи щодо насильства, які існують в суспільстві.

Для цього, зачитайте міф і попросіть тих, хто вважає, що це вірно стати вправо. Тих, хто вважає, що це невірно, попросіть встати вліво. Тих, хто не можуть визначитися, попросіть встати всередині.

Можуть бути і напів-переконання - між лівим краєм і центром чи між правим і центром.

□

Попросіть довести свою позицію кожному з колон. Тих, хто стоять в центрі, попросіть сказати, яких доказів чи аргументів їм не вистачає.

Опитування проводьте так, щоби кожна сторона мала рівні можливості висловити свою позицію.

□

Допоможіть фактами, які б спростовували наведені міфи.

□

Спитайте, чи легко було визначитися з позицією і захистити її?

□

Підбийте підсумок - для чого ми робили цю вправу? Безпечні міфи, які існують в нашому житті? Зокрема, такі, що стосуються насильства? Чому так? Чому ні?

МІФИ І ФАКТИ ПРО НАСИЛЬСТВО ПРОТИ ЖІНОК

Міф:

Домашнє насильство - нове явище, яке породили сучасні економічні та суспільні зміни, які прискорюються темпом життя та новими стресами.

Факт:

Звичай бити дружину такий же старий, як і шлюб. Свідчення, які ми маємо з давнини, говорять, що закон заохочував та санкціонував звичай побиття дружини. Як інші форми насильства, так і ця має довгу історію.

Міф:

Зараз домашнє насильство - явище рідке. Воно залишилося в минулому, коли звичаї були жорстокішими, а жінки вважалися власністю чоловіків.

Факт:

Сімейне насильство - явище дуже поширене в наш час. У багатьох країнах фахівці з юриспруденції та адвокати, які спеціалізуються на захисті прав жінки, вважають, що домашнє насильство посідає одне з провідних місць серед тих видів злочинності, свідчення про які рідко доходять до правоохоронних органів.

Міф:

Жінки самі запрошуються на те, щоб їх побили - як своїм ставленням, так і поведінкою. Вони заслуговують на побиття, бо не слухаються чоловіка, або роблять щось "не так".

Факт:

Це поширене переконання свідчить про те, що проблема побиття жінок соціальна: вона в гендерних стереотипах, які з дитинства прищеплюються людям. Такі погляди свідчать ще й про те, що наше суспільство безпосередньо пов'язує шлюб та право власності, секс і жорстокість. Жодна

людська істота не заслуговує на побиття, однак у житті той, хто ображає, завжди знайде виправдання своїм діям, незалежно від поведінки жертви.

Міф:

Жінки поведуться непомірковано - одягають короткі спідниці, пізно ходять вулицями. Цим вони заохочують чоловіків до сексуальних домагань.

Факт:

Упереджене ставлення склалося в суспільстві проти жінок. Чоловіки також страждають від насильства, але їх ніхто не питає, в що вони були одягнуті чи чому поверталися пізно додому.

Міф:

Жінка, якби хотіла, завжди могла б піти від чоловіка-кривдника. Якщо вона не йде, побиття приносить їй задоволення.

Факт:

Є багато причин, які заважають жінкам покинути кривдника: сором розповісти стороннім про те, що відбулося; страх, що кривдник ще більше лютуватиме та битиме частіше; економічна залежність; брак дружньої участі та фінансової допомоги; відсутність притулку. Але частіше діє сукупність причин.

Міф:

Закон забезпечує достатній захист жінкам-жертвам.

Факт:

Закон щодо цього традиційно слабкий. Поліція усього світу віддає перевагу утриманню від втручання до “сімейного з’ясування стосунків” або “приватної справи”. В карних кодексах багатьох країн відсутні спеціальні статті, які передбачають відповідальність за домашнє насильство. Юрисдикція більшості країн розглядає домашнє насильство як змагання двох сторін, які мають однакову силу (хоча це не так - кривдник, як правило, сильніший як соціально, так і юридично та економічно). В багатьох країнах згвалтування дружини не підпадає під категорію підкарних дій. Багато суддів вважають побиття дружини природньою складовою сімейного життя.

Міф:

Жінки, яких вдома б’ють, неосвічені та некваліфіковані робітниці.

Факт:

Б’ють як жінок, які роблять блискучу кар’єру, так і фабричних робітниць та домогосподарок. Фах та ділові успіхи жінок не впливають на поведінку кривдників.

Міф:

Якщо жінку побили - вона на це заслуговує.

Факт:

Насильники втрачають самоконтроль із внутрішніх причин, а не внаслідок того, що жінка зробила щось не так, як слід. Ніхто не заслуговує на побиття.

РОЛЬОВА ГРА – ОПИТУВАННЯ ЖЕРТВИ НАСИЛЬСТВА

МЕТА:

Отримати практичні навички проведення опитувань жертв насильства і чутливого ставлення до них.

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 30 - 40 хвилин

□

(В малих групах по три особи)

Придумати по три перших запитання до жертви, з яких ви би почали опитування.

□

(Рольова гра)

Дівчина постраждала від побиття чи/та зґвалтування. Ви - представниці і/чи представники правозахисної або кризової організації, яка здійснює дослідження цієї проблеми.

Запросіть двох учасниць чи учасників для проведення інтерв'ю.

□

(У великій групі)

Обговоріть стратегію тих, хто проводили опитування. Що треба було запитати? Послідовність запитань, їх тон, невербальна поведінка тощо.

НОТАТКИ ТРЕНЕРУ

2 важливих запитання, на які слід знати відповідь тим, хто проводить опитування:

як ви про це дізналися - з метою невикористання недостовірної інформації
яка позиція держави

як ви переконаєтеся, що це жертва:

зовнішній вигляд інші свідки ситуація навколо інтуїція (пам'ятати про посттравматичний стрес)

Гельсінська вахта - проект прав жінок
Відділення організації «Вахта прав людини»

Приблизна анкета

Цей зразок анкети ви можете використати протягом опитування. Не обов'язково суворо дотримуватися цього плану чи носити цю анкету з собою. Вона може вам згодитися, бо якщо ви напишете її на аркуші паперу, то не забудете, що вам треба запитати:

- вік
- звідки
- коли і де стався інцидент
- приналежність нападників, свідків, інших жертв
- що було сказано
- пошкодження, медичні послуги, скарги
- ім'я

Попередні зауваження

Намагайтеся опитувати жінок наодинці чи з мінімальною кількістю присутніх людей. Це може виявитися дуже складним, але це важливо для жінки - відчувати себе комфортно під час розмови. Важливо також, щоби присутні не впливали на свідчення жінки.

Важливо знайти окрему кімнату для опитування, намагайтеся сісти в куточку. Якщо є кілька згвалтованих жінок, намагайтеся опитати кожен окремо. Завжди пояснюйте, як ви знайшли об'єкт опитування: хто привів чи привела вас, як ви дізналися про цей випадок і про саму жертву.

Поясніть, чому ви проводите це опитування. Скажіть, що вся отримана інформація залишиться конфіденційною. Якщо в будь-який час вона попросить припинити записувати її свідчення або пізніше не захоче надавати гласності окремі факти, ви маєте поважати її бажання.

Будьте чутливими щодо різних термінів чи висловів, які жінка використовує щодо згвалтування. Починайте з менш важких запитань, просуваючись до них поступово.

Використовуйте відкриті запитання для отримання інформації, наприклад, як ви про це дізналися?

Приклади запитань

- Вік (можна приблизний);

- Адреса (місто, село, місцевість);
- Етнічна та релігійна приналежність (спитайте, якщо це незрозуміло);
- Коли стався випадок (дата й час) і що сталося?

Наприклад, які події передували побиттю чи згвалтуванню? Це було тоді, коли всіх вигнали з будинків? Це було в полі? На дорозі? Яка була ситуація? Як знайшли жінку?

- Де мав місце інцидент? Як жінка туди потрапила?
- Хто був свідком цього? Де ці свідки зараз?
- Визначення нападників: Як багато їх було? Чи впізнали ви кого-небудь? Хто був головним? Як ви про це здогадалися?
- Говорили вони що-небудь до, під час чи після випадку вам чи іншим? Де вони торкалися вас? Чи називали вони одне одного по іменах? Робили вони ще щось? Де це сталося? Скільки було причетних до цього, і що вони робили? Скільки разів ви були згвалтовані? Скількома чоловіками? Як довго тут були чоловіки?
- Що сталося після побиття чи згвалтування? Чи мали ви пошкодження? Чи бачили ви лікаря? Коли і скільки разів? Чи був проведений огляд? Чи написав про це лікар свої висновки? (Дізнайтеся ім'я та місцезнаходження лікаря). Чи були у вас з того часу фізичні або психологічні проблеми?
- Чи подавали ви скаргу про те, що сталося? Кому було подано скаргу? Які були наслідки подання скарги?
- Як ви почуваетесь після того, що з вами сталося?

На завершення

Спитайте в жінки її ім'я, сказавши, що ви не будете його викривати поза її бажанням. Поясніть, що кінцевим продуктом опитування буде публічний звіт, але ви не будете згадувати її ім'я чи іншу інформацію, яка дасть можливість її ідентифікувати. Інколи жінка не хоче називати себе ні за яких умов. Поважайте таке її рішення. Дайте їй свою візитну картку або координати, щоби вона могла зв'язатися з вами, якщо в неї виникне бажання змінити думку.

Записуйте дату, час і місце кожного опитування, а також, хто його проводив і чи були присутні інші особи.

Знайдіть момент передивитися нотатки перед закінченням інтерв'ю, щоби подивитися, чи нічого ви не забули або залишили без пояснення. Перечитайте нотатки пізніше (бажано, того ж дня), доповніть або перепишіть їх, за потребою.

ЩО ТАКЕ КОНТРАБАНДА ЛЮДЬМИ

МЕТА:

Розуміти поняття терміну.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 15 - 20 хвилин

□

Запропонуйте групі визначити *що таке торгівля жінками? Що ми розуміємо під цим терміном?*

Вправа проходить в техніці “мозкового штурму”. Тобто – висловлюються всі, хто бажає; висловлювання не критикуються; не коментуються; записуються всі, навіть неприйнятні визначення; можна повторюватись.

□

Після обговорення записаного і визначення – що відноситься, а що ні до цього терміну, підкресліть що торгівля жінками – сучасна форма рабства.

Найбільш широким та узагальнюючим терміном на сьогодні є:

Торгівля жінками – це вербування та перевезення жінок в межах однієї держави або за кордон, з метою залучення до роботи в секс-бізнесі, шляхом погроз чи насилля, зловживаючи повноваженнями, борговою залежністю, обманом та іншими формами залякування.

Поговоріть о важливості точного визначення – не емоційного і демагогічного, а мови юридичних документів. Попереду кожної проблеми, яка торкається порушення прав людини, повинно йти визначення, ідентифікація.

Визначення терміну допоможе Вам обмежити обговорення, чіткіше визначити напрямки дискусії. Але навіть після цього залишиться велика кількість різних напрямків обговорення. Тому, в залежності від часу запланованого на дискусію, введіть нові межі обговорення, скорочуйте число питань, відповідей.

□

Обговоріть з групою проблему: *чому, в основному, говорячи про торгівлю жінками, мають на увазі примусову проституцію. Чому ця проблема*

найболючіша? (Тому, що секс-торгівля об'єднує два аспекта – і експлуатацію людини, і моральне приниження). Запропонуйте ширше дивитись на проблему: розкажіть про трудову експлуатацію: нелегальну рабську працю на фабриках по 18 годин, тяжку працю прибиральниць, офіціанток, танцівниць, хатніх робітниць; безправність жінки, яка вийшла заміж у чужу країну (контроль життя її чоловіком, неможливість влаштуватись на роботу, незахищеність законодавством чужої країни тощо). Поясніть, що незалежно від того, з якою метою здійснюється торгівля, жінки можуть стати об'єктами згвалтувань, побиття і психологічних тортур. Торговці жінками застосовують насильство для того, щоб залякати своїх жертв і тримати їх у покорі.

□

При обговоренні спитайте групу *про ситуацію з торгівлею жінками в Україні (на думку присутніх). Чи так важлива для України, на сьогодні, ця проблема? Чи варто займатися цією проблемою, коли є проблема хворих дітей, самотніх і багатодітних матерів, СНІДу, тощо...?* (Підводячи ризик висловлювань, можна сказати: “Так, всі ці проблеми існують і потрібно вирішувати всі проблеми. Але аморально казати – торгівля жінками нас не торкається - це їх /чужі проблеми. Адже згідно з результатами МОМ, зараз від 800 000 до 1 400 000 жінок в Україні належать до групи високого ризику того, що можна постраждати від контрабанди.

ДЖЕРЕЛА І НАСЛІДКИ ПРОБЛЕМИ

МЕТА:

Відрізнати причини і наслідки проблеми; вміти спростовувати міфи і стереотипи ставлення інших людей до питання.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 15 - 20 хвилин

□

Вправу проведіть у малих групах. Одна особа від групи нехай представить результати обговорення в цій групі.

Попросіть присутніх написати, які джерела і наслідки проблеми.

Безробіття, фемінізація бідності, послаблення соціального захисту, величезні прибутки контрабандистів та малий ризик у цьому бізнесі, відсутність інформації, незнання своїх прав, невміння їх захищати, надія на “принца”, а не на власні досягнення, віра в міф про Попелюшку, інфантильність, невміння відповідати за своє життя і свої вчинки...

Буває, що при обговоренні порушених проблем присутні намагаються розділити жертв торгівлі на тих, що знали, для чого їдуть, і тих що не знали. Відразу відреагуйте на це. Поясніть, що таке ділення дуже небезпечне. Всі жінки, що постраждали, вимагають не нашого осуду, а нашого співчуття і допомоги.

□

Підбийте підсумок - для чого треба робити таку вправу? Що вона допомагає нам зрозуміти?

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ЖЕРТВИ КОНТРАБАНДИ

МЕТА:

Вміти спростовувати міфи щодо виключно високої прибутковості праці повією чи іншої нелегальної праці.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 15 - 20 хвилин

□

Попросіть групу описати «економічні ризики» нелегальної праці та проституції.

□

Наведіть різні приклади «економічних моделей» цього виду діяльності - всі гроші забираються господарями, залишається дуже маленька частка, відсутність правового захисту у випадку насильницького забирання грошей тощо.

□

Попросіть порівняти з іншими наслідками - для здоров'я, для життя тощо.

□

Підбийте підсумок.

РИЗИК ДЛЯ ЗДОРОВ'Я

МЕТА:

Вміти визначати ризик для здоров'я від нелегальної праці чи занять проституцією.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 15 - 20 хвилин

□

Запропонуйте кожній учасниці та кожному учаснику самостійно (на папері чи в зошиті) визначити ризик для здоров'я жінки, яку експлуатують як секс-товар у іншій країні.

□

Потім, по черзі, хай присутні зачитують думки, які фіксуйте на дошці чи папері.

(Розкажіть про тиск на жінок, щоб вони займались сексом без презерватива – це дорожче наполовину: 70-100 замість 30-35 доларів, які майже всі забирають сутенер та власник борделю.)

Крім того: СНІД, сифіліс та інші статеві хвороби, неможливість мати дитину, фізичні та психічні травми, пошкодження геніталій, смерть, наркотики, алкогольна залежність, перебування в криміногенній обстановці, отримання хронічних недуг внаслідок невчасного або відсутнього лікування.

□

Підбийте підсумок - навіщо ми робили цю вправу?

УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО КОНТРАБАНДИ ЛЮДЬМИ

МЕТА:

Знати національне законодавство в галузі проблеми.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 15 - 20 хвилин

□

В Українській конституції нещодавно був прийнятий закон (**стаття 124-1 – Торгівля людьми**). Ознайомте групу з цим законом.

□

Багато мати необхідну кількість аркушів з статтею 124-1. Розріжте ці аркуші так, щоби на кожній частині залишилося закінчене речення. Роздайте кожній і кожному по одній часточці.

Використайте методику «навчаючи - вчусь». Всі мають встати зі своїх місць і почати рухатися в «броунівському русі», тобто безсистемно. Зустрічаючись з кимось із інших учнів, в парах, по черзі розповідають одне одному те, що вони зрозуміли з аркушів, розданих кожній і кожному.

Потім шукають собі іншу пару. Такий рух продовжується 10 хвилин.

□

Зупиніть рух і попросіть всіх сісти на свої місця.

Опитайте, наскільки кожен і кожна вивчили закон?

□

Обговоріть цей закон.

Що саме в законі розглядається як торгівля людьми ? (7 видів).

□

Підбийте підсумок.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України
у зв'язку з прийняттям Закону України "Про внесення
змін і доповнень до Кодексу про шлюб
та сім'ю України"

У зв'язку із змінами, внесеними до Кодексу про шлюб та сім'ю України щодо
порядку усиновлення дітей, які проживають на території України, Верховна
Рада України постановляє:

Внести до законодавчих актів України такі зміни:

I. У Кримінальному кодексі України:

1. Доповнити Кодекс статтями 115-2 та 124-1 такого змісту:

"Стаття 115-2. Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)

Незаконна посередницька діяльність або інші незаконні дії щодо
усиновлення (удочеріння) дитини, передачі її під опіку (піклування) чи на
виховання в сім'ю громадян -

караються виправними роботами на строк до двох років або штрафом від
п'ятдесяти до ста двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені щодо кількох дітей, повторно, за попереднім зговором
групою осіб, з використанням посадового становища або якщо вони
спричинили тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк до восьми років";

"Стаття 124-1. Торгівля людьми

Відкрите чи таємне заволодіння людиною, пов'язане з законним чи
незаконним переміщенням за згодою чи без згоди особи через державний
кордон України або без такого для подальшого продажу або іншої оплатної
передачі з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі,
втягнення у злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення в
комерційних цілях, використання в збройних конфліктах, експлуатації її
праці, -

карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з конфіскацією майна або без такої.

Ті самі дії, вчинені щодо неповнолітнього, кількох осіб, повторно, за попереднім зговором групою осіб, з використанням посадового становища або особою, від якої потерпілий був у матеріальній або іншій залежності, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої.

Дії, передбачені частинами 1 або 2 цієї статті, вчинені організованою групою, або пов'язані з незаконним вивезенням дітей за кордон чи неповерненням їх в Україну, або з метою вилучення у потерпілого органів чи тканин для трансплантації чи насильницького донорства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна".

2. У частині другій статті 7-1 після слів і цифр "умисне тяжке тілесне ушкодження (статті 101, 189-4 частина 2)" доповнити словами і цифрами "незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) при обтяжуючих обставинах (стаття 115-2 частина 2)", а після слів і цифр "захоплення злочинців (стаття 123-1)" доповнити словами і цифрами "торгівля людьми (стаття 124-1)".

3. У статті 26:

у частині першій:

пункт 1 після слів і цифр "захоплення злочинців (стаття 123-1)" доповнити словами і цифрами "торгівля людьми (стаття 124-1)";

пункт 2 після слів і цифр "умисне тяжке тілесне ушкодження (статті 101, 189-4 частина 2)" доповнити словами і цифрами "незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) при обтяжуючих обставинах (стаття 115-2 частина 2)", а після слів і цифр "захоплення злочинців (стаття 123-1)" доповнити словами і цифрами "торгівля людьми (стаття 124-1)".

4. Пункт 3 статті 52-1 після слів і цифр "умисне тяжке тілесне ушкодження при обтяжуючих обставинах (статті 101 частини 2 і 3, 189-4 частина 2)" доповнити словами і цифрами "незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) при обтяжуючих обставинах (стаття 115-2 частина 2)", а після слів і цифр "захоплення злочинців (стаття 123-1)" доповнити словами і цифрами "торгівля людьми (стаття 124-1)".

5. Пункт 2 частини шостої статті 53 після слів і цифр "захоплення заложників (стаття 123-1)" доповнити словами і цифрами "торгівля людьми (стаття 124-1)".

6. Частину другу статті 186 та частину першу статті 187 після цифр і слів "123-1 (захоплення заложників)" доповнити цифрами і словами "124-1 (торгівля людьми)".

II. У Кримінально-процесуальному кодексі України:

1. Частину першу статті 112 після цифр "115-1" доповнити цифрами "115-2", а після цифр "123-2" доповнити цифрами "124-1".

2. Частину другу статті 155 після цифр "93" доповнити словами і цифрами "частиною 2 статті 115-2", а після слів і цифр "частиною 2 статті 118" доповнити словом та цифрами "статтею 124-1".

III. У Кодексі України про адміністративні правопорушення (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., додаток до N 51, ст. 1122):

1. Доповнити Кодекс статтею 184-2 такого змісту:

"Стаття 184-2. Порушення порядку або строків подання інформації про дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки (піклування) батьків

Порушення посадовими особами порядку або строків подання інформації про дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки (піклування) батьків, для централізованого обліку -

тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятнадцяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян".

2. У статті 221 цифри "184 - 185-9" замінити цифрами "184, 184-1, 184-2 - 185-9", а в абзаці другому пункту 1 частини першої статті 255 цифри "179 - 188" замінити цифрами "179 - 184-1, 184-2 - 188".

IV. Пункт шостий статті 36 Закону України "Про нотаріат" (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., N 39, ст. 383) викласти в такій редакції:

"б) засвідчення справжності підпису на документах, призначених для дії за кордоном, та посвідчення доручень для цієї мети, а також засвідчення справжності підпису батьків або опікуна (піклувальника) на згоді про усиновлення дитини".

Президент України Л. КУЧМА

м.Київ, 24 березня 1998 року

N 210/98-ВР

БУДУЄМО ВЛАСНИЙ ЗАКОН

МЕТА:

Вміти використовувати набуті знання для конструктивних пропозицій щодо змін в існуючому законодавстві.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 15 - 20 хвилин

□

Розділіть групу на малі групи і попросіть написати свій закон щодо заборони торгівлі людьми.

Нагадайте, що закон має складатися з преамбули (вступу), диспозиції (опису становища щодо проблеми), гіпотези (за яких обставин може статися порушення) та санкції (яке передбачається покарання).

□

Зачитайте проекти законів від кожної групи. Проведіть обговорення, а після нього голосування.

□

Підбийте підсумок - для чого ми робили цю вправу?

ДЕРЕВА РІВНОСТІ

МЕТА:

Вміти визначати пріоритетність і послідовність складових гендерної політики.

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 25 - 30 хвилин

□

(В малих групах)

Намалювати на великому аркуші дерево і попросити написати, що можна віднести до коріння, стовбуру і листя, де -

КОРІННЯ - гендерно-чутливі цінності та підходи і стосунки, яких слід дотримуватися в системі

СТОВБУР - гендерно-чутлива і гендерно-рівна політика, система, процедура, програми, які можна використовувати

ЛИСТЯ - гендерно-чутлива поведінка і практика

□

(У великій групі)

Внести пропозиції до спільного дерева рівності.

□

Спитати, які почуття і думки викликає це дерево.

□

Закінчити вправи мажорною сентенцією, наприклад, «Дерева ростуть довго, тому чим швидше ми їх посадимо, тим швидше воно виросте» або «Плекаймо це дерево, навіть, якщо не зможемо покуштувати з нього плоди» тощо.

ДОДАТКОВІ ВПРАВИ, ЯКІ МОЖНА ВИКОРИСТОВУВАТИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

БУДУЄМО КВАДРАТИ

Блок “Керувати собою – співпрацювати з іншими”

МЕТА:

Виявити роль лідера в екстремальній ситуації.

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 15 - 20 хвилин

□

Для вправи потрібна мотузка довжиною 6 - 7 метрів із зв'язаними кінцями, 8 хусток, щоб зав'язати очі учасникам і учасницям.

Попросіть вийти 8 добровольців. Зав'яжіть їм очі і поставте їх в центрі кола.

□

Розподіліть між ними зв'язану мотузку і попросіть зробити з неї квадрат. При виконанні вправи можна розмовляти одне з одним, радитися, пересуватися по кімнаті. Решта групи спостерігає мовчки.

□

По закінченні обговорюйте вправу усією групою.

СТВОРИМО СВОЮ ОРГАНІЗАЦІЮ

Блок “Керувати собою – співпрацювати з іншими”

МЕТА:

Формувати навички створення власної організації.

ОПИС ВПРАВИ: 🕒 20 - 25 хвилин

□

Проведіть мозкову атаку у великій групі на тему: «Що є визначним при створенні організації».

З отриманих відповідей сформулюйте послідовність дій:

Мета організації

Види діяльності

Партнери

Форми співробітництва

□

Розділіть групу на малі групи. Попросіть кожна з них, згідно запропонованого плану, «створити» свою організацію. Всі пропозиції фіксуються на великому аркуші паперу. Виконання у малій групі - 10 - 15 хвилин.

□

Кожна група презентує свою організацію. Обговоріть процес дискусії в групах

□

Підбийте підсумок.

ЗМІНИМО НАШІ ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ

Блок “Діалог різноманітностей”

МЕТА:

Показати, що існуючі в суспільстві гендерні стереотипи не відповідають реальному становищу речей.

ОПИС ВПРАВИ: ⌚ 15 - 20 хвилин

□

Розділіть всю групу на малі групи.

Попросіть кожна групу протягом 5 хвилин написати:

1 група - як або якими суспільство уявляє жінок;

2 група - як або якими суспільство являє чоловіків;

3 група - які якості проявляють жінки в реальному житті;

4 група - які якості проявляють чоловіки в реальному житті;

Перед виконанням вправи нагадуйте про правило позитивності.

□

Коли кожна група репрезентує свої результати, порівняйте разом з групою, наскільки стереотипними є уявлення на характер і поведінку жінок і чоловіків і наскільки це відповідає дійсності.

□

Обговоріть, як стереотипне сприйняття особистості іншими людьми може стримувати її розвиток.

□

Підбийте підсумок.

ПРИБЛИЗНИЙ

РОЗКЛАД ВПРАВ ПО ЗАНЯТТЯХ

Урок 1

- Вступ - етика ненасильства, культура миру, уповноваження
- Прийняття «внутрішньої Конституції» - правил
- Знайомство
- Очікування
- «Я пишаюсь...»
- Оцінка

Урок 2

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Слухати і чути (Активне слухання і формування позитивної самооцінки)
- «Телефон зламався» (Переформулювання)
- Айсберг
- Оцінка

Урок 3

- Правила

- Знайомство
- Очікування
- Я-повідомлення, Ти-повідомлення
- Концепція «перемога-перемога»
- Крок за кроком до успішного спілкування (Етапи розв'язання конфліктів)
- Рольова гра на розв'язання конфліктів
- Оцінка

Урок 4

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Допоможемо ровесникам помиритися - медіації
- Оцінка

Урок 5

- Правила
- Знайомство
- Що таке правила
- Для чого потрібні правила
- Різниця між правилами і законом
- Оцінка

Урок 6

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Хто я в цьому світі (Ідентифікація належності до групи)
- Перші спогади усвідомлення дівчиною чи хлопцем
- Оцінка

Урок 7

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Герб
- Оцінка

Урок 8

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Чим ми відрізняємось - дівчата і хлопці

- Чому ми відрізняємось
- Оцінка

Урок 9

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Що слідує з нашої відмінності (гендерні стереотипи)
- Фотографія «домашнього дня»
- Оцінка

Урок 10

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Перший або яскравий досвід дискримінації
- Як досягти рівності
- Оцінка

Урок 11

- Правила
- Знайомство і очікування
- Кодекс чоловіка - кодекс жінки
- Оцінка

Урок 12

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Шлях до країни «Уповноваження»
- Подивимось у дзеркало
- Оцінка

Урок 13

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- «Середні» жінки і чоловіки - їх права
- Права людини - історія і документи
- Оцінка

Урок 14

- Правила
- Знайомство

- Очікування
- Дослідження випадку щодо відповідності УДПЛ
- Оцінка

Урок 15

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Зламани квадрати
- Оцінка

Урок 16

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Стиль керівництва
- Оцінка

Урок 17

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Управління, лідерство - розподіл ролей
- Оцінка

Урок 18

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- «Маско, відкрийся» (Рольова гра з групової динаміки)
- Оцінка

Урок 19

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Мій найбільший успіх
- Назвемо насильство
- Можливо втекти
- Чарівний стілець
- Оцінка

Урок 20

- Правила

- Знайомство
- Очікування
- Міфи і факти про насильство
- Рольова гра - опитування жертви насильства
- Оцінка

Урок 21

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Що таке контрабанда жінками
- Джерела і наслідки проблеми
- Оцінка

Урок 22

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Економічні наслідки для жертви контрабанди
- Ризик для здоров'я
- Оцінка

Урок 23

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Українське законодавство щодо контрабанди людьми
- Будуємо власний закон
- Оцінка

Урок 24

- Правила
- Знайомство
- Очікування
- Будуємо дерево рівності
- Оцінка

ДОДАТКИ

Я уповноважений (а) сказати...

Галина Дацюк,
Київ

- ...Познайомимося? Назвіть, будь ласка, своє ім'я та позитивну рису, яка характеризує вас і починається з той же літери, що й ім'я... Отож, Галина - головна. Тепер повторіть, будь ласка, те, що сказала я, і представтесь:

- Галина - головна, Шура - широка натура...

- Дякую. Чудово. А тепер наступна учасниця, будь ласка...

- Як ви вважаєте, нащо ми робили цю вправу?

- Щоби дізнатися одне про одного щось цікаве...

- Щоби подумати і сказати про себе добре...

- Щоби не соромитися...

- Дякую! Чудово. Всі відповіді правильні, тому що ми говоримо те, що думаємо і відчуваємо. Це наша власна думка, і ми поважаємо її.

Вправа "знайомство" називається ще й "криголамом". Холод, крига, нашорошеність, скутість - моменти, які треба обов'язково долати на заняттях уповноваженої освіти. Бо тут присутній дух відвертості та взаємоповаги. Зрозуміло, що створити комфортну атмосферу можна, дотримуючись певних правил. Виробимо їх разом. Хто заперечуватиме проти таких пунктів, як "приходити вчасно", "говорити по черзі", "не критикувати", "говорити від власного імені"? Ніхто? Будемо ж слідувати нашим правилам завжди.

"Знайомство" і "правила" - лише маленька часточка вправ з курсу "Уповноважена освіта". Навчання побудовано на методиці партисипаторного (працюємо разом) навчання, яке формує навички, збагачує новими знаннями через особистий досвід.

Головний принцип курсу - формування особистості на засадах рівних прав і рівних можливостей, незалежно від статі. Погодимось, що сьогодні освіта побудована на педагогіці відмінностей. Погодимось і з тим, що подібна освіта лише посилює соціальні відмінності між дівчатами і хлопцями, чоловіками й жінками.

А починається така педагогіка зовсім "невинно". Згадаймо, як радісно вітають батька, який "народив" сина! "Бракороб", - з посмішкою тиснуть руку винуватцю народження доньки...

А ще згадаймо себе в дитинстві. Ти - дівчинка, ось тобі рожевий бантик і лялька. А ти - хлопчик, ось тобі екскаватор і не облилуйся, будь ласка, на ляльку, тому що ти - мужчина, отож, сильний, мужній, а не лялькова розмазня. Хлопчик дорослішає, дорослішають з ним разом установки, накинута суспільством - сім'єю, садочком, вулицею, школою. Чому ж ми дивуємось байдужістю тат до своїх спадкоємців, якщо самі виховували тата в суспільних стереотипах?

А можна інакше? Безумовно. “Може існувати суспільство, в якому різниця не обов'язково ідентифікується з вищим і нищим,” - стверджує дослідниця й письменниця Ріана Айслер. Уповноважена освіта пропонує свою модель партнерства.

“Ми - єдине ціле”, - написано на нашій емблемі. Отож, ми любимо і поважаємо одне одного. Ми поважаємо наші з вами права, реалізувати які в суспільстві ми зможемо лише разом.

Серед правил, яких дотримуються учасниці та учасники курсу є і таке: не говорити довго. Жіночі громадські організації, які створили Всеукраїнську асоціацію уповноваженої освіти, сказали своє слово. Їх представниці - учасниці пілотного проекту - мають наміри продовжити роботу в навчальних закладах України. Це побажання висловили й учні. Дякуємо!

Газета “Независимость”
22 серпня 1997 року

Уповноважена освіта

Гімн колу, Або про негеометричні властивості кола

Олена Семіколенова,
Сімферополь

Слово “педагогіка” в перекладі з грецької означає науку про виховання, освіту та навчання.

Але якою наукою мусять бути ці три складові? І взагалі наука це чи мистецтво? Я ніколи не задавала собі такого запитання. Воно й не могло виникнути. Ну хто же знає, якою має бути педагогіка? Одні сидять (це учні), інші стоять (чи також сидять?) перед ними - це вчителі. Вчителі розумні, активні, енергійні, все знають. Весь урок “беруть на себе”. Учні? Цікаві й не дуже, доброзичливі та байдужі, працелюбні та ліниві, пасивні - різні. Із вчителями їх розділяє незримі кордони. Ролі суворо описані. І ці ролі різні. Інколи деякі все ж виходять за їхні межі. Але про такого вчителя говорять, що він або вона “заграє з учнями”, “працює на дешевий авторитет”... А про учнів - “невиховані”, “некеровані”, “не знають свого місця”. Ламати ролі не прийнято.

Так і я думала, так і працювала. Певно, років двадцять... Інколи сумно хотілося ще чогось, щось змінити, зробити інакше. Але як? І чому не можна інакше?

І раптом прийшов час, коли - можна! Чом би не дати всім рівні можливості? І вчителям, і учням? Що для цього потрібно? Виявляється, зовсім небагато. Треба спробувати вчитися... в колі. Забути свою роль, прибрати столи і кафедру, створити велике коло із стільців, зайняти свої місця (жодного стільця порожнього!) і почати вчитися. Всім разом, на рівних. Невидима стіна зламана. Вчителів і учнів вже немає. Ролі? У всіх одна - бути самою (або самим) собою і хотіти вчитися. У всіх рівні права і можливості. І правила для всіх однакові:

вчасно починати

вміти слухати

мати право на свою думку

не говорити довго

зберігати конфіденційність

бути позитивним в стосунках один з одним

Чи погоджуєтеся ви з цими правилами? Якщо так, то можна починати.

Так ми почали вчитися в колі, так почалася для мене і моїх студентів педагогіка рівних можливостей.

Ми так багато хочемо дізнатися про світ, про себе, про тих, хто поруч... Нам так багато треба обговорити, поділитися своїми думками та почути інших. Загальне коло відкрило нам ці можливості. (Це його перша властивість).

Будь-яка проблема гідна обговорення (конфіденційність!), кожна людина може говорити і мати свою думку (Є правило!), ми довіряємо одне одному (позитивність).

Всі заняття перетворилися в маленькі свята, стали відкриттям. Ми почали інакше пізнавати себе та одне одного, і це приносило радість. Я бачила перед собою розумних, самостійних людей, гідних поваги, в яких є чому вчитися. Заговорили мовчуни, відповіді яких ніхто ніколи не чув. Кажуть, що вони мовчали навіть на іспитах. Боже мій, як же вони вчилися? Але в колі не можна мовчати! (Нехай це буде його другою властивістю). Нас усіх об'єднало і зробило рівними магічне коло. (Це третя властивість кола).

І ми почали говорити. Про все. Про світ навколо нас. Про активне ставлення до життя і лідерства, про конфлікти і засоби їх вирішення, про суспільство, в якому нам судилося жити, а також про те, як не загубитися в ньому, а знайти себе, про час, який всім дає шанс. Про себе. Про світ всередині нас. Світ кожного гідний поваги.

І ми побачили, що всі ми різні і це чудово. Нас завжди вчили: "Незамінних людей немає". Яка дурниця! Люди незамінні і неповторні. Кожна людина самоцінна. Або: "Меншість також має право бути почутою. Вона має право бути і залишатися меншістю, гуляти, як кицька, як їй заманеться. Ніхто не має права накидати іншій людині свою думку, диктувати якусь роль. Кожна і кожний вибирає її для себе сама і сам.

Ми всі рівні, чоловіки і жінки. Але чи завжди це так насправді? Яке місце займають жінки в суспільстві? Де наші розумниці в уряді та Верховній Раді? Де жінки - ректори університетів? Де директори, академіки, президенти, нарешті? Чи добра роль хранительки домашнього вогнища? Чи всіх вона влаштовує? Чи всі задоволені своєю роллю? О жах! Ці “невинні” запитання викликали бурю в аудиторії. Виявляється, все не так просто! Виявляється, ми всі думаємо по-різному, а часто не думаємо зовсім. Ми приймаємо свою роль “хранительки” покійно (знов роль!). І вже через певний час не можемо зрозуміти, чому вона нас не влаштовує? Чому вона так гнітить багатьох з нас? Що не так, коли, начебто, і так? А наш (або наша: глава - це вона) “глава сім’ї” раптом виявляється зовсім не главою, і взагалі, що це таке “глава” і до чого тут голова? Коло вихлюпнуло емоції! І ...примирило всіх (Це одна з основних властивостей кола).

Але коло не лише відкриває можливості, робить всіх рівними, замирює, а ще й захищає. Німби святих на образах... Пам’ятаєте, як герой гоголівського “Вія” окреслював себе колом від нечистої сили? І в мові є “коло друзів”, але немає “кола ворогів”... Коло дає силу кожній і кожному, тому що об’єднує енергію всіх. Воно не забирає, а віддає. (Назвемо це його п’ятою властивістю).

А ще коло виховує. (Шоста!) Воно накладає рівні обов’язки, рівну відповідальність за все, що відбувається навколо нас. За сім’ю, дітей, суспільство. “Ми відповідальні за всіх, кого приручили...”

І, нарешті, коло має ще одну магічну властивість (Сьому): його можна звужити або розширити за нашим бажанням. І це також залежить від тих, хто добровільно увійшов до нього. Отож, ширше коло?

А може, повернемося на круги своя?

“Ми – єдине ціле”

ІКЖЦ, 1997

